

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА

**ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИНФОРМАЦИОНО-ДОКУМЕНТАЦИОНЕ
И БИБЛИОТЕЧКЕ ПОСЛОВЕ**

**ИНФОРМАТИВНИ
БИЛТЕН**

**БРОЈ 7-8
2020.**

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове Управе за заједничке послове републичких органа већ више од тридесет година једном месечно објављује Информативни билтен, којим обавештава кориснике о обновљеном информационо-документационом и библиотечком фонду.

Обавештавамо кориснике да БАЗИ ПРАВНИХ ПРОПИСА Одељења за информационо-документационе и библиотечке послове Управе, која је дневно ажурна и притом бесплатна, могу приступити путем следеће интернет адресе:
<http://bpp.uzzpro.gov.rs>

Из наше базе која садржи преко 126.000 прописа и преко пола милиона скенираних страна службених гласила, за свега неколико минута може се добити како важећи тако и неважећи пропис, у штампаној верзији или електронском поштом, као што се може добити и телефонским путем свака информација о статусу траженог прописа.

БИЛТЕНИ у електронском облику могу се преузети на адреси:
<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-bilteni.html>

Целокупан библиотечки фонд може се погледати на адреси:
<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-knjige.html>

Дигитална библиотека налази се на адреси:
<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За коришћење целокупног фонда, као и за информације о правним прописима објављеним у службеним гласилима, корисници се могу обратити Одељењу:

1. Немањина бр. 22-26,
телефон: 3616-296, 363-1620, 363-1104, 3613-734/лок. 1620 и 1104

или електронски: **biblioteka@uzzpro.gov.rs**

Главни и одговорни уредник: Смиља Богдановић, начелник Одељења
smilja.bogdanovic@uzzpro.gov.rs

Технички уредник: Јелена Васиљевић, орг.пријема и евиденције захтева корисника

Сарадници: Гордана Јуришић, документалиста
Смиљана Павков, документалиста
Гордан Горуновић, оператер за системе базе података
Лепосава Милановић, оператер припреме података
Радмила Тубин-Михајловић, орг.пријема и евиденције захтева корисника
Дејан Станојловић, оператер за системе базе података

Лектор: Смиља Богдановић
Коректор: Јелена Васиљевић

Компјутерска обрада: Радинка Мићовић, програмер софтверских решења и
Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове

ШТАМПА: УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА
Београд, Немањина 22-26

САДРЖАЈ

- 1.** Преглед одабраних правних прописа објављених у службеним гласилима Републике Србије, Аутономне Покрајине Војводине и Града Београда
- 2.** Списак претплата на дневне листове, службена гласила и часописе
- 3.** Преглед старих публикација
- 4.** Преглед нових књига
- 5.** Листа најчитанијих књига

1

**ПРЕГЛЕД ОДАБРАНИХ ПРАВНИХ ПРОПИСА
ОБЈАВЉЕНИХ У СЛУЖБЕНИМ ГЛАСИЛИМА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ
ВОЈВОДИНЕ И ГРАДА БЕОГРАДА**

УСТАВНОПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ

Службени гласник Републике Србије

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Таџикистан, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Москви, Славенка Терзића, Службени гласник Републике Србије бр. 95/2020

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Туркменистану, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Москви, Славенка Терзића, Службени гласник Републике Србије бр. 95/2020

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Туркменистану, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Москви, Мирослава Лазанског, Службени гласник Републике Србије бр. 95/2020

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Таџикистан, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Москви, Мирослава Лазанског, Службени гласник Републике Србије бр. 95/2020

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Узбекистан, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Москви, Славенка Терзића, Службени гласник Републике Србије бр. 95/2020

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Узбекистан, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Москви, Мирослава Лазанског, Службени гласник Републике Србије бр. 95/2020

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Киргиској Републици, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Москви, Славенка Терзића, Службени гласник Републике Србије бр. 95/2020

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Киргиској Републици, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Москви, Мирослава Лазанског, Службени гласник Републике Србије бр. 95/2020

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Грузији, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Кијеву, Радета Булатовића, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Грузији, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Кијеву, Аце Јовановића, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије – шефа Мисије Републике Србије при НАТО у Бриселу, Бранимира Филиповића, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Канади, Дејана Ралевића, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Анголи, Милоша Перишића, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Мадагаскар, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Адис Абеби, Александра Ристића, Службени гласник Републике Србије бр. 108/2020

Уредба о јавним набавкама у области одбране и безбедности, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Уредба о изменама Уредбе о специјалној и посебним јединицама полиције, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Одлука о оснивању Координационог тела за спровођење Акционог плана за Поглавље 23: Правосуђе и основна права, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Одлука о додели мандата народних посланика Народне скупштине, Службени гласник Републике Србије бр. 99/2020

Одлука о утврђивању Националне контролне листе наоружања и војне опреме, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Наредба о забрани окупљања у Републици Србији на јавним местима у затвореном и отвореном простору, Службени гласник Републике Србије бр. 100/2020

Решење о постављењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, Оливере Дурлевић, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Стратегија развоја правосуђа за период 2020–2025. године, Службени гласник Републике Србије бр. 101/2020

Извештај о укупним резултатима избора за народне посланике Народне скупштине, Службени гласник Републике Србије бр. 96/2020

Годишњи извештај о реализацији послова извоза, увоза, пружања брокерских услуга и техничке помоћи у области наоружања и војне опреме за 2018. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Одлука о потврђивању мандата посланика у Скупштини Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 50/2020

Одлука о избору председника Скупштине Аутономне Покрајине Војводине, Иштвана Пастора, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 50/2020

Одлука о броју потпредседника Скупштине Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 50/2020

Извештај о коначним резултатима избора за посланике у Скупштину Аутономне Покрајине Војводине, одржаним 21. јуна и 1. јула 2020. године, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 45/2020

Извештај о спроведеним изборима за посланике у Скупштину Аутономне Покрајине Војводине, одржаним 21. јуна и 1. јула 2020. године, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 48/2020

Службени лист Града Београда

Измене Пословника Градског већа Града Београда, Службени лист Града Београда бр. 86/2020

Правилник о Управи у Градском правобранилаштву Града Београда, Службени лист Града Београда бр. 83/2020

Правилник о изменама Правилника о начину припреме и достављања материјала градоначелнику Града Београда, Службени лист Града Београда бр. 86/2020

ФИНАНСИЈЕ И ПРИВРЕДА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о утврђивању Државног програма помоћи и обнове оштећених породичних стамбених објеката у својини грађана услед дејства поплава у јуну 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Уредба о измени Уредбе о распореду и коришћењу средстава за субвенционисање заштићених природних добара од националног интереса у 2020. години, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Уредба о утврђивању подручја бање „Рибарска бања”, Службени гласник Републике Србије бр. 100/2020

Уредба о изменама и допунама Уредбе о утврђивању Програма стандардизованог сета услуга за микро, мала и средња предузећа и предузетнике у 2020. години који се реализује преко акредитованих регионалних развојних агенција, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Уредба о садржају, начину израде и обавезама субјеката у вези са израдом процене ризика од катастрофа и планова заштите и спасавања, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Уредба о изменама Уредбе о платама полицијских службеника, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Уредба о утврђивању лучког подручја пристаништа за посебне намене – марине у Голупцу, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Уредба о измени и допунама Уредбе о утврђивању програма подршке акредитованим регионалним развојним агенцијама у 2020. години, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Уредба о изменама Уредбе о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2020. години, Службени гласник Републике Србије бр. 106/2020

Уредба о изменама Уредбе о уговору о откупу електричне енергије, Службени гласник Републике Србије бр. 106/2020

Уредба о обавезним елементима плана развоја аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе, Службени гласник Републике Србије бр. 107/2020

Уредба о утврђивању посебних износа који се плаћају за време трајања „Дечје недеље” у 2020. години, Службени гласник Републике Србије бр. 108/2020

Одлука о Контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за Народну банку Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Одлука о Контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за банке, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Одлука о Контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за друштва за осигурање, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Одлука о Контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за даваоце финансијских лизинга, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Одлука о Контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за друштва за управљање добровољним пензијским фондovima, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Одлука о Контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за добровољне пензијске фондове, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Одлука о врстама девиза у којима се плаћају републичке административне таксе код дипломатско-конзуларних представништава Републике Србије и о висини курса динара за прерачунавање динарских износа такси у девизе, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Одлука о изменама и допунама Одлуке о распореду и коришћењу средстава за подршку унапређења пословне инфраструктуре за 2020. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Одлука о изменама Одлуке о условима и начину одобравања кредита за одржавање дневне ликвидности банака на основу залог хартија од вредности, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Одлука о изменама Одлуке о условима и начину одобравања банкама краткорочних кредита за ликвидност на основу залог хартија од вредности, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Одлука о допуни Одлуке о адекватности капитала банке, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Одлука о измени Тарифе о наградама и накнадама трошкова за рад адвоката, Службени гласник Републике Србије бр. 99/2020

Одлука о измени Одлуке о одређивању пољопривредних и прехранбених производа за које се плаћа посебна дажбина при увозу и утврђивању износа посебне дажбине, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Одлука о привременим мерама за банке ради ублажавања последица пандемије COVID-19 у циљу очувања стабилности финансијског система, Службени гласник Републике Србије бр. 103/2020

Одлука о привременим мерама за даваоце финансијског лизинга ради ублажавања последица пандемије COVID-19 у циљу очувања стабилности финансијског система, Службени гласник Републике Србије бр. 103/2020

Одлука о износивању минималних акциза за дуванске прерађевине, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Одлука о изради Просторног плана подручја посебне намене туристичке дестинације Кучајске планине, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Одлука о изменама и допуни Одлуке о образовању Радне групе за реализацију пројекта „Изградња београдског метроа”, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Одлука о привременим мерама за банке у циљу олакшавања приступа финансирању физичким лицима, Службени гласник Републике Србије бр. 108/2020

Правилник о изменама Правилника о врстама мерила која подлежу законској контроли, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Правилник о садржини конкурсне документације у поступцима јавних набавки, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Правилник о поступку отварања понуда, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Правилник о мониторингу над применом прописа о јавним набавкама, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Правилник о изменама и допуни Правилника о садржини Регистра понуђача и документацији која се подноси уз пријаву за регистрацију понуђача, Службени гласник Републике Србије бр. 94/2020

Правилник о изменама и допунама Правилника о подстицајима за инвестиције у физичку имовину пољопривредног газдинства кроз подршку подизања вишегодишњих производних засада винове лозе, Службени гласник Републике Србије бр. 94/2020

Правилник о изменама и допуни Правилника о подстицајима за инвестиције у прераду и маркетинг пољопривредних и прехранбених производа у сектору производње вина, Службени гласник Републике Србије бр. 94/2020

Правилник о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње, Службени гласник Републике Србије бр. 95/2020

Правилник о условима за пружање услуге квалификоване електронске доставе и садржају потврде о пријему и достави електронске поруке, Службени гласник Републике Србије бр. 99/2020

Правилник о измени и допуни Правилника о начину снимања на јавном месту и начину на који комунална милиција саопштава намеру да врши снимање, Службени гласник Републике Србије бр. 101/2020

Правилник о утврђивању Програма мониторинга безбедности хране животињског порекла за 2020. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Правилник о утврђивању Програма мониторинга безбедности хране за животиње за 2020. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Правилник о утврђивању Програма мониторинга безбедности хране животињског порекла и хране за животиње која се увози за 2020. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Правилник о условима за израду пројекта претварања необрадивог у обрадиво пољопривредно земљиште, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Правилник о листи активности које могу да буду узрок загађења и деградације земљишта, поступку, садржини података, роковима и другим захтевима за мониторинг земљишта, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Правилник о посебној врсти објеката и посебној врсти радова за које није потребно прибављати акт надлежног органа, као и врсти објеката који се граде, односно врсти радова који се изводе, на основу решења о одобрењу за извођење радова, као и обиму и садржају и контроли техничке документације која се прилаже уз захтев и поступку који надлежни орган спроводи, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Правилник о ближим условима о садржају, начину прикупљања и доставе података неопходних за израду Централног информационог система техничких прегледа возила, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Правилник о изменама и допунама Правилника о начину вођења евиденције о поступцима извршења и обезбеђења и финансијском пословању јавног извршитеља, начину извештавања, садржини извештаја о раду јавног извршитеља и начину поступања са архивом, Службени гласник Републике Србије бр. 105/2020

Правилник о вођењу посебне централизоване евиденције о уговорима о промету непокретности који су сачињени у облику јавнобележничког записа и уговорима о промету непокретности који су закључени у облику јавнобележнички потврђене (солемнизоване) исправе, Службени гласник Републике Србије бр. 105/2020

Правилник о изменама Правилника о Регистру посредника у промету и закупу непокретности, Службени гласник Републике Србије бр. 105/2020

Правилник о измени Правилника о утврђивању Плана расподеле фреквенција/локација за терестичке аналогне FM радио-дифузне станице за територију Републике Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 105/2020

Правилник о класификацији намене земљишта и планских симбола у документима просторног и урбанистичког планирања, Службени гласник Републике Србије бр. 105/2020

Правилник о основним условима које морају да испуњавају аутобуска стајалишта на јавном путу, Службени гласник Републике Србије бр. 106/2020

Правилник о категоризацији аутобуских станица у Републици Србији, Службени гласник Републике Србије бр. 109/2020

Исправка Правилника о вођењу посебне централизоване евиденције о уговорима о промету непокретности који су сачињени у облику јавнобележничког записа и уговорима о промету непокретности који су закључени у облику јавнобележнички потврђене (солемнизоване) исправе, Службени гласник Републике Србије бр. 106/2020

Упутство за коришћење Портала јавних набавки, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Упутство о изменама и допунама Упутства за спровођење Одлуке о условима и начину обављања платног промета са иностранством, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Упутство о допунама Упутства за спровођење Одлуке о обавезној резерви банака код Народне банке Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Наредба о времену отворености аеродрома за одвијање ваздушног саобраћаја, Службени гласник Републике Србије бр. 95/2020

Службени лист Града Београда

Одлука о проглашењу ванредне ситуације на територији Града Београда, Службени лист Града Београда бр. 84/2020

Одлука о измени Одлуке о утврђивању закупнина за пословни простор на коме је носилац права јавне својине град Београд, односно на коме град Београд има посебна својинска овлашћења, Службени лист Града Београда бр. 89/2020

Одлука о умањењу закупнине закупцима који обављају угоститељску, односно кинематографску делатност у пословном простору на коме је носилац права јавне својине град Београд, односно на коме град Београд има посебна овлашћења, за период јул–август 2020. године, Службени лист Града Београда бр. 89/2020

Одлука о допунама Одлуке о постављању баште угоститељског објекта на територији града Београда, Службени лист Града Београда бр. 89/2020

Одлука о изменама и допунама Одлуке о јавном линијском превозу путника на територији града Београда, Службени лист Града Београда бр. 89/2020

Одлука о изменама и допунама Одлуке о оглашавању на територији града Београда, Службени лист Града Београда бр. 89/2020

Одлука о изменама и допунама Одлуке о комуналном реду, Службени лист Града Београда бр. 89/2020

Одлука о изменама и допуни Одлуке о оснивању и раду Службе за централизоване јавне набавке и контролу набавки, Службени лист Града Београда бр. 89/2020

Одлука о усвајању Предлога пројекта јавно-приватног партнерства у обављању делатности експлоатације и одржавања система за наплату карата и управљање возилима у јавном линијском превозу путника у Београду, Службени лист Града Београда бр. 89/2020

Одлука о завршном рачуну Града Београда за 2019. годину, Службени лист Града Београда бр. 90/2020

Одлука о ценама услуга ЈКП „Паркинг сервис” за паркирање возила на општим паркиралиштима у зонираном подручју и ван зонираног подручја, Службени лист Града Београда бр. 94/2020

Правилник о организацији и начину обављања послова централизованих јавних набавки од стране Службе за централизоване јавне набавке и контролу набавки и утврђивању списка предмета централизованих јавних набавки, Службени лист Града Београда бр. 88/2020

Правилник о ближем уређивању начина и процедуре планирања, спровођења поступка јавне набавке, праћења извршења уговора о јавној набавци и начина планирања и спровођења набавки на које се Закон о јавним набавкама не примењује и набавки друштвених и других посебних услуга, Службени лист Града Београда бр. 88/2020

Измене и допуне Програма коришћења средстава Буџетског фонда за заштиту животне средине, Службени лист Града Београда бр. 80/2020

РАДНИ ОДНОСИ, ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о допунама Уредбе о мерама за спречавање и сузбијање заразне болести COVID-19, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Уредба о измени и допуни Уредбе о мерама за спречавање и сузбијање заразне болести COVID-19, Службени гласник Републике Србије бр. 94/2020

Уредба о измени и допуни Уредбе о мерама за спречавање и сузбијање заразне болести COVID-19, Службени гласник Републике Србије бр. 100/2020

Уредба о Програму подстицања запошљавања младих „Моја прва плата”, Службени гласник Републике Србије бр. 107/2020

Уредба о допуни Уредбе о мерама за спречавање и сузбијање заразне болести COVID-19, Службени гласник Републике Србије бр. 109/2020

Пословник Високог службеничког савета, Службени гласник Републике Србије бр. 107/2020

Одлука о одређивању посебних мера заштите становништва од заразне болести COVID-19 на територији града Београда, Службени гласник Републике Србије бр. 94/2020

Одлука о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – „Штарк арена”, Службени гласник Републике Србије бр. 97/2020

Одлука о одређивању посебних мера заштите становништва од заразне болести COVID-19 на територији града Београда, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Одлука о допунама Одлуке о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Одлука о изменама и допунама Одлуке о највишим ценама лекова за употребу у хуманој медицини чији је режим издавања на рецепт, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Одлука о образовању Комисије за прикупљање чињеница о статусу новорођене деце за коју се сумња да су нестала из породилишта у Републици Србији, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Одлука о измени Одлуке о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу, Службени гласник Републике Србије бр. 100/2020

Одлука о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – Средња економска школа „Стана Милановић” у Шапцу, Службени гласник Републике Србије бр. 100/2020

Одлука о измени Одлуке о образовању Комисије за прикупљање чињеница о статусу новорођене деце за коју се сумња да су нестала из породилишта у Републици Србији, Службени гласник Републике Србије бр. 100/2020

Одлука о изменама и допунама Одлуке о Јединственом кодексу шифара за уношење и шифрирање података у евиденцијама у области рада, Службени гласник Републике Србије бр. 101/2020

Одлука о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – Спортска хала (Плава хала) Атеница у Чачку, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Одлука о образовању Радне групе за координацију активности и утврђивање потреба микробиолошких лабораторија у јавној својини које раде лабораторијска испитивања на присуство вируса SARS-CoV-2, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Одлука о образовању Радне групе за унапређење начина финансирања завода, односно института за јавно здравље, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Одлука о допуни Одлуке о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу, Службени гласник Републике Србије бр. 106/2020

Одлука о изменама и допуни Одлуке о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу, Службени гласник Републике Србије бр. 107/2020

Одлука о изменама Одлуке о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу, Службени гласник Републике Србије бр. 108/2020

Одлука о образовању Радне групе за координацију активности за унапређење положаја Рома, Службени гласник Републике Србије бр. 109/2020

Правилник о изменама Правилника о утврђивању цена за лабораторијске здравствене услуге на примарном, секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Правилник о поступку и условима за стицање сертификата за службеника за јавне набавке и вођењу Регистра службеника за јавне набавке, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Правилник о превентивним мерама за безбедан и здрав рад за спречавање појаве и ширења епидемије заразне болести, Службени гласник Републике Србије бр. 94/2020

Правилник о ближим условима и начину вршења процене здравствених технологија, Службени гласник Републике Србије бр. 97/2020

Правилник о изменама и допунама Правилника о утврђивању цена здравствених услуга на примарном нивоу здравствене заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Правилник о допуни Правилника о критеријумима за доделу средстава за изградњу, одржавање и опремање установа социјалне заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Правилник о изменама Правилника о номенклатури лабораторијских здравствених услуга на примарном, секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Правилник о изменама и допунама Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Правилник о изменама и допуни Правилника о Листи лекова који се прописују и издају на терет средстава обавезног здравственог осигурања, Службени гласник Републике Србије бр. 108/2020

Исправка Правилника о изменама Правилника о утврђивању цена за лабораторијске здравствене услуге на примарном, секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 97/2020

Упутство о примени Одлуке о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу у делу ограничења уласка лица у Републику Србију, Службени гласник Републике Србије бр. 108/2020

Решење о утврђивању обрачунског износа просечне годишње зараде за осигуранике који остварују право у јуну 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 95/2020

Решења о усклађивању права на национално спортско признање, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Решење о утврђивању обрачунског износа просечне годишње зараде за осигуранике који остварују право у јулу 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Програм унапређења контроле рака у Републици Србији за период 2020–2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 105/2020

Листа лекова који се издају без лекарског рецепта и који се могу рекламирати у средствима јавног информисања, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

План примене мера за спречавање појаве и ширења епидемије заразне болести, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 47/2020

ОБРАЗОВАЊЕ, НАУКА, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о условима и начину остваривања научноистраживачке делатности у области одбране, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Уредба о понуди важења купљених улазница за културно-уметничке манифестације које су отказане услед пандемије заразне болести COVID-19, Службени гласник Републике Србије бр. 106/2020

Одлука о измени Одлуке о образовању Консултативне групе за праћење и реализацију Пројекта инклузивног предшколског образовања и васпитања, Службени гласник Републике Србије бр. 93/2020

Одлука о утврђивању Професорске колоније у Београду за просторну културно-историјску целину, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Одлука о изменама Одлуке о броју студената за упис у прву годину студијских програма основних струковних, академских и интегрисаних студија који се финансирају из буџета Републике Србије за високошколске установе чији је оснивач Република Србија у школској 2020/2021. години, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Одлука о измени Одлуке о оснивању Академије струковних студија Шабац, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Одлука о изменама и допунама Одлуке о спајању уз припајање Високе школе техничких струковних студија Чачак Факултету техничких наука Универзитета у Крагујевцу, Службени гласник Републике Србије бр. 104/2020

Правилник о измени Правилника о упису ученика у средњу школу, Службени гласник Републике Србије бр. 94/2020

Правилник о изменама Правилника о програму и роковима за одржавање семинара, начину полагања испита провере знања и изгледу и садржају обрасца дозволе (лиценце) за инструктора вожње, Службени гласник Републике Србије бр. 106/2020

Правилник о изменама и допунама Правилника о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања, Службени гласник Републике Србије бр. 106/2020

Правилник о допунама Правилника о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност средњег образовања и васпитања, Службени гласник Републике Србије бр. 106/2020

Правилник о измени Правилника о организацији, спровођењу, издавању сертификата и поступку вођења евиденције за кратке програме студија, Службени гласник Републике Србије бр. 106/2020

Правилник о ближим условима за остваривање и начин осигурања квалитета и вредновања наставе код куће за ученике основне школе, Службени гласник Републике Србије бр. 109/2020

Правилник о ближим условима за остваривање и начин осигурања квалитета и вредновање наставе на даљину у основној школи, Службени гласник Републике Србије бр. 109/2020

Правилник о посебном програму образовања и васпитања, Службени гласник Републике Србије бр. 110/2020

Службени лист Града Београда

Одлука о праву на накнаду трошкова боравка деце у предшколској установи чији је оснивач друго правно или физичко лице на територији града Београда, Службени лист Града Београда бр. 89/2020

Одлука о подизању споменика Мeши Селимовићу, Службени лист Града Београда бр. 93/2020

Одлука о подизању споменика Јовану Јовановићу Змају, Службени лист Града Београда бр. 93/2020

Одлука о подизању споменика Милошу Црњанском, Службени лист Града Београда бр. 93/2020

РАЗНО

Службени гласник Републике Србије

Индекси потрошачких цена за јун 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 99/2020

Индекси потошачких цена за јул 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 107/2020

Подаци о просечним зарадама и просечним зарадама без пореза и доприноса по запосленом, за мај 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Податак о висини просечне месечне зараде без пореза и доприноса за период јануар–мај 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 102/2020

Подаци о просечним зарадама и просечним зарадама без пореза и доприноса по запосленом, за јун 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 110/2020

Подаци о кретању просечне месечне зараде без пореза и доприноса и о кретању потрошачких цена у Републици Србији од 1. јануара до 30. јуна 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 110/2020

Подаци о кретању просечне месечне зараде без пореза и доприноса и о кретању потрошачких цена у Републици Србији за период јул 2019 – јун 2020. године у односу на период јул 2018 – јун 2019. године, Службени гласник Републике Србије бр. 110/2020

Усклађени динарски износи из Тарифе републичких административних такси, Службени гласник Републике Србије бр. 98/2020

Службени лист Града Београда

Показатељ повећања потрошачких цена у јуну 2020. године, Службени лист Града Београда бр. 87/2020

2

СПИСАК ПРЕТПЛАТА НА ДНЕВНЕ ЛИСТОВЕ, СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА И ЧАСОПИСЕ ЗА ПОТРЕБЕ БИБЛИОТЕКЕ УПРАВЕ У 2020. ГОДИНИ

ДНЕВНИ ЛИСТОВИ И ЧАСОПИСИ

1.	АЛО
2.	БЛИЦ
3.	ВЕЧЕРЊЕ НОВОСТИ
4.	ВРЕМЕ
5.	ДАНАС
6.	ИЛУСТРОВАНА ПОЛИТИКА
6.	ИНФОРМЕР
7.	КУРИР
8.	НЕДЕЉНИК
9.	НИН
10.	ПЕЧАТ
11.	ПОЛИТИКА
12.	СРПСКИ ТЕЛЕГРАФ

СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА

1.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
2.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ
3.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ АП ВОЈВОДИНЕ
4.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ ГРАДА БЕОГРАДА

СТРУЧНИ ЧАСОПИСИ

1.	КОРАЦИ: часопис за књижевност, уметност и културу
2.	ЛИПАР: часопис за књижевност, језик, уметност и културу
3.	РС PRESS
4.	ПРАВНА ПРАКСА: часопис за примену прописа

ОСТАЛЕ СЕРИЈСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

1.	БИЛТЕН ДРЖАВНОГ ПРАВОБРАНИЛАШТВА
2.	БИЛТЕН ЈАВНИХ ФИНАНСИЈА
3.	БИЛТЕН МИНИСТАРСТВА ДРЖАВНЕ УПРАВЕ И ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ
4.	БИЛТЕН РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ
5.	БИЛТЕН УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
6.	МЕСЕЧНИ СТАТИСТИЧКИ ПРЕГЛЕД
7.	САОПШТЕЊА РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ

3

ПРЕГЛЕД СТАРИХ ПУБЛИКАЦИЈА

Изразећи у сусрет све израженијим захтевима корисника да пронађу одговор на специфична питања из професионалне праксе, кроз Информативни билтен континуирано ћемо упознавати своје читаоце са садржајима старих књига из богате ризнице библиотеке Управе. Наш фонд обухвата, између осталог, и вредне писане документе који, осим документационе, имају и научну и стручну вредност. Будући да су посреди књиге од историјског значаја, као и периодична издања и друге драгоцене библиотечке целине којима располажу постојећи фондови, овим путем настојали смо да проширимо лектуру свима онима који желе да се стручно усавршавају. Напомињемо да ове књиге (из којих дајемо само изводе) могу да се користе само у читаоници библиотеке Управе за заједничке послове републичких органа.

За овај број издвајамо:

1. Јеврем Герасимовић: Старо српско право, Београд, 1925.

У наредним бројевима Информативног билтена наставићемо са приказима тематски и жанровски разноврсних публикација нашег богатог фонда.

ЈЕВРЕМ ГЕРАСИМОВИЋ

СТАРО
СРПСКО ПРАВО

ИЗДАЊЕ КЊИЖАРНИЦЕ РАЈКОВИЋА И ЂУКОВИЋА
БЕОГРАД — ТЕРАЗИЈЕ

ПРЕДГОВОР.

Ова би се књига могла назвати и Стара Српска Држава, али је први наслов из више разлога задржан. У њој се, истина, излажу правни принципи који су владали у средњевековној српској држави, али међу њима нема оних из приватнога права, што би требало да буде у свакој књизи о праву уопште. Облик и сам склоп, подела и распоред материјала ове књиге пружају нам слику ондашњег државног уређења, те би се највише могла назвати, да није реч о Средњем Веку, Јавно Право, али данашња разлика између јавног и приватног права није постојала, јер је ондашња разлика имала сасвим други значај, а многи моменти јавнога права припадали су приватноме и обратно.

Да би потпуно оправдала назив Старо Српско Право, она би, даље, поред приватнога права требало да садржи и историски развитак самога права и правних установа, преглед и критику правних извора и споменика, па и поређење са ондашњим правима осталих народа; требало би, једном речи, да пружи целокупну слику свеколиког правног живота у старој српској држави и да изложи принципе тога права.

Међутим, назив Стара Српска Држава био би оправдан једино када би се у њој износио, поред права, и цео културни живот онога времена, а тога овде нема те је зато и задржан наслов који носи.

Дати цео правни и културни живот, за сада је још тешка ствар, јер наша историска правна књижевност нити има добрих и свестраних монографија, нити сређених и прокритикованих правних споменика. Има међу изворима доста фалсификата, али није још утврђено у којој су мери ти споменици лажни. Добар део објављених радова није рађен искључиво на основи правних извора; једни се чак приближују Срећковићевој методи; други хоће на основи, што би се данас рекло, несрбијанских извора да објасне и опишу наше ондашње правне прилике и одношаје (Јиречек); једни се опет протежу кроз читаву историју народну до у најновије доба, а други чудним аналогијама по примерима вековима размакнутим тумаче поједина правна питања.

Са нашим старим правом упознали су нас странци, па наши филозофи а за њима историчари, који су о ондашњим

приликама судили са данашњег политичко-демократског гледишта. У последње време византиофили мал' те неће да нам представе наше старо право, не као примљено од Византије, већ као да га је Византија поклонила правним духом сиромашној Србији, отприлике онако као што данас Америка поклања Европи: где музеј, где болницу, а нама библиотеку, књиге и — читаоце.

Овакве ће судбине бити. цео Средњи Век све док се данашња високопарна и формалистичка социологија, под утицајем и последњих предрасуда ослобођене прагматичне философије, не претвори у демонологију, науку о одгајивању и васпитању народа, али ће тада ондашњи водећи људи од великих постати горостаси, а данашњи од великих пигмеји.

Јасна и детаљна слика о старој српској правној држави не може се добити из простог разлога. што државно-правне организације не постају у историским епохама стварања као акционарска друштва, или као што данас постају нове државе; друго, што ни данас писано право нема онакав значај, какав му се приписује: Устав је непотпун, закони су противуставни, правилници противзакони, а сами приватни и јавноправни послови отправљају се и обављају онако како то хоће или знају они који их обављају; треће, ни данас нису сви моменти живота, ни појединца ни друштва, заједнице, регулисани законом, те кад се сравне потенције данашње и ондашње цивилизације, постаје јасно и разумљиво да се онда много што шта свршавало без икаквих правних прописа, јер ти послови или нису штетили ничије интересе или су били „природна ствар“ са којом је сваки сагласан био. То и јесте био задатак праву: да извесне моменте живота појединаца и друштва убрза а друге успори, или једне спречи а друге створи. А најмање се може добити једна непроменљива слика о правним односима у једној држави која је два и по века живела и за то време, живо се развијајући, кроз разне перипетије прошла, свакојакe недаће претрпила, која ни век по своје стварању ни најмање није личила оном што је била у почетку, јер ни једно поколење времена није било у стагнацији, ма каквој.

Не треба губити из вида — то се бар данас не сме чинити — да су најслабија гарантија за правду писани закони и право које на њима почива. Законитост нема везе са правдом, као ни богаство са благостањем општим. Формалну правду задовољити лако је, па ни тога данас нема; али је тешко постићи стварну правду, а тога је онда било.

Ја се у овој књизи држим поглавито Душанова доба, осврћући се на раније и доцније, ипак не изван XIII и XV века, само у колико је то местимично потребно. И баш зато свако питање, а њих има много отворених, и није могло бити темељно претресено пре но што му је дато једно решење, ако му је дато.

Држећи се Душанова доба, ја се држим поглавито и Душанова Законика, сматрајући да је он, будући Устав ондашње државе, довољан да за све пружи објашњења колико се то од сваког основног закона може очекивати.

Намера ми је била да пружим слику средњеveковног државног правног живота, и ништа више, те је баш зато много што шта из ове књиге изостављено, а прикупљени материјал објављен у овоме облику. Сви постигнути резултати нису овде објављени; јер би они представљали велике парадоксе, ако се не би одмах опширније доказали, а за то овде нема места.

УВОД.

Историја Србије и народа српског може се поделити на четири сасвим различита периода, од којих сваки са гледишта развитка народа и његове идејне и материјалне еволуције представља једну карактеристичну епоху.

У првој, која је готово три века трајала, видимо образовање народа од племена и његово кретање ка државно-правном појимању заједнице.

У другој, која је толико исто трајала и којом се овде бавимо, присуствујемо јачању државно-правне свести која му је омогућила да постане држава и да се испне до (онда) највишег степена цивилизације.

Трећа садржи све перипетије борбе између једне бруталне материјалне силе и једне високе културе до потпуне пропасти свих њених материјалних тековина, од којих су преостале једино још идејне и духовне.

Четврта, садашња, пружа нам једно понављање, развитак који је у главном сличан ономе у другом периоду, али се збива под условима и околностима у једном смислу горим у другом повољнијим.

У ствари првих неколико векова од дефинитивног настањења Срба на Балканском Полуострву били су испуњени једним лаганим али сталним прилагођавањем цивилизацији, цивилизовањем у ондашњем смислу, које је, понекипут, услед неповољних обрта бивало прекидано за краће или дуже време, док није у XIII веку настао полет који образује другу епоху. Када су се населили, Срби су образовали једино многобројна већа или мања полу-варварска племена, у сталном међусобном рату, са врло неодређеним појмовима о социјалном и државно-правном животу. Политички и географски положај области у којој су се настанили били могао им је пружити веома мало изгледа на миран и независан развитак. Они су се били увукли између два центра који су подједнако били експанзивни и жељни освајања. Византија се тада пела на највише врхове своје славе како у интелектуалном тако и у материјалном погледу, — Рим на западу помаљао се из рушевина некадашњег римског царства и присвајаше брзим корацима тада ново сретство у културним борбама, верску власт.

Обраћање Срба у хришћанство било је први повод за борбу између те две верске престонице о превласт над новим

становницима полуострва. Оно је било два пута покушавано и свакада мало трајало. Са новом вером хтели су свештеници да наметну народу и један нов језик, али како то није било у вољи народу, он протера римске свештенике одрече се хришћанства и врати се својим старим боговима. Иницијатива за друго покрштење дошла је била од самих Срба: тада они затражише од византиског цара Ираклија нове мисионаре да обрате народ у хришћанство и да нову цркву организују. Али су се Грци били угледали на своје западне претходнике, те их беше постигла иста судбина.

Тек од свршетка IX века беше почео темељан рад на покрштавању и на укорењавању хришћанства, те се може рећи да је од тада Византија добила, за извесно време, верску превласт над Србима, или боље рећи над бољим, већим и важнијим делом Срба. Али се и она варала у значају те своје превласти: иако од ње беху примили хришћанство, они тиме ни најмање нису мислили да приме и византиску световну власт а још мање да допусте да их она асимилира.

Напротив, да изненадна смрт не беше однела највећег српског државника и владоца, можда и државника-идеалисту, средњевековна српска царевина вероватно би заузела била место старе Византије, јер јој не беше дорасла само са гледишта војничког, већ јој се била брзим корацама примицала и у погледу духовне, интелектуалне и материјалне културе. Јер су се Срби за време тих дугих векова полако навикавали на нови живот и подражавали — разуме се не увек и до словце — своје живе примере какав им је велика источна престоница пружала. Тамо су они обилно црпели и умели срећно да изаберу међу многобројним установама и идејама најздравије и оне које су им најприлагодније биле. А Византија није тада била — то се несме заборавити — пример без опасности. Напротив, док се народ српски, пун сржи и снаге, велике пријемчивости и наклоности према свему што беше ново, добро или рђаво, развијао и на више тежио, — у Византији су, као некада у Риму, обичаји и установе полако пропадали и против саме се државе и друштва окретали, којих је полако нестајало; на другој страни, пошто су једном варварске инвазије прошле оставив свеже крви, дизао се Рим међу западним народима и културним центрима, и у својој спољној политици покизивао све јаче империјалистичке тежње, ноћен стално надом да ће повратити своје место које беше за навек изгубио. Његова пропаганда осећала се све више на Балканском Полуострву: Далмација и Босна биле су већ давно под његовим утицајем, готово у сваком погледу, али се она и поред граничног положаја тих области према Србији није у њој показивала са великим успехом, иако је један део саме ондашње државе био под Римом у верском погледу.

У Византији, која нам је у многоме служила за углед, можемо наћи изворе законима, шта више читавим зборни-

цима. И тај нови живот у старој српској држави развијао се даље делом на оригиналној основи, делом на пресађеној, сам од себе, тако да се, најзад, када Византија није имала више шта ново да пружи, и када се Запад почео све више, јачим и чвршћим политичким и трговачким односима и везама, откривати, окретоше Срби западној култури, те се као закључак може рећи: оно што није оригинално, или је у раније време пресађено из Византије и односи се на интелектуалну културу, или је доцније са Запада позајмљено и носи претежно материјални карактер.

Такав постепени развитак беше издигао српски народ у XIV веку на највиши степен ондашње цивилизације, тако да је стара српска држава у многим погледу била дорасла западним државама, ако их није у много које чему и превазишла. Међутим она није била те среће да дуго ужива у резултатима своје културне борбе и да и даље, једном обезбеђена од својих непријатеља, Бугара и Грка, тим изабраним путем греде. Србија је била та која је имала прва да издржи навалу Турака на Европу, да се последња на бранику са њима бори, да најзад са карте Европе за дуги низ векова буде избрисана. Али ако је српска ондашња држава била побеђена од једне јаче материјалне силе, народ није био побеђен никаквом јачом и вишом културом.

Тада, крајем XV века, почиње трећа епоха да се заврши освитком XIX. У њој присуствујемо опет борби али сасвим друге природе од оних у прве две епохе. То није борба између два народа, од којих се један, побеђени, бори за слободу власти и превласти ради; који би хтео, пасивно уживајући добре стране цивилизације, и активно у њој да учествује. Напротив. Српски народ, који је негда живио под либералном, али не и демократском, управом знао је за веома развијен социјални живот; њему су биле познате слободе непознате западним народима и неколико векова доцније, и његови напори за све то време нису били упућени на ослобођење како би могао он да влада, већ на ослобођење како би могао продужити да живи некадашњим својим животом. Међутим напредак изнад некадашњег културног живота био је онемогућен, јер је и он сам био уништен. Од полу-варварског стања у које су га Турци довели; њега су раздвајале још једино успомене на стару и уређену државу. Такав народ није тежио слободи да би могао искористити своја политичка права и вршити их — она су тек доцније измишљена у недостатку стварнијег циља — већ да би, једном у слободи, могао и даље да се материјално и умно развија под умним вођством.

То је била неиспуњена нада четврте епохе, садашње, која је од почетка друге половине прошлога века требало да ступи у завршну фазу. Тај размак времена претставља један огроман рад који је стално, услед политичке ситуације

која је нашом кривицом била гора но у другој епохи, био веома јако ометан, па чак а сасвим заустављан. Зора века народности јавља се над потпуном пропашћу свега онога што је интензиван живот Средњег Века био створио, живот народа које су водили реални људи. Ако је материјално, умно и душевно благостање резултат неометаних напора одговарајућих снага према реалним циљевима и њиховог остварења без вештачких потпора и препона, онда се слободно може рећи да данашње доба није испунило наде „петвековног робовања“ нити оживило успомене на старо доба.

Ја ћу у овој књизи покушати да покажем каква је била та српска цивилизација, у своје добу цветања, тако блиском времену опадања и пропасти, а то ћу учинити једино излагањем принципа унесених у Устав старе српске средњевековне државе, излагањем правних принципа Душановог Законика, под којим је именом тај основни закон познат. Али како сам текст није довољан да би се добила јасна слика о земљи, народу и властима у колико се онда право за њих интересовало, било због омашака и погрешака разних преписача оригиналног текста, који није пронађен, било, много више, зато што у њему нема појединости, јер он садржи основне принципе јавног и нешто мало приватног права, — то ћу се послужити и осталим правним споменицама, већином христовуљима.

Али пре но што бих прешао на излагање правног склопа старе српске државе, потребно је дати један општи поглед на развитак старог правног живота и његових установа, а зато ћу се послужити, већим делом, оним што је Новаковић изнео у својим издањима Душановог Законика и Матеје Властара Синтагмата¹⁾. Овај преглед неће прећи појаву Законика, јер он нити је потребан нити пружа што занимљиво и важно.

Као што је већ речено, Срби су примили хришћанство од Византије, од њених апостола, који су их покрестили враћајући се са свога пута у северо-западне словенске земље. Док су народ покрштавали, учили су га и основним појмовима тадашњег правног живота, који је, истина, и код Срба већ донекле постојао, али пре у облику обичаја.

Да и ово покрштавање не би било кратка века, ученици Ћирила и Методија превели су на српски језик разне молитве и друге црквене текстове, не би ли нову веру учинили привлачнијом и приступачнијом. А како је Србима била потребна и организација, превели су и један номоканон, то јест збирку царских одлука, закона, све више или мање црквене садржине, са основним појмовима приватнога права. Може се претпоставити да је овај превод, доцније у више

¹⁾ Стојан Новаковић, Законик Стефана Душана, Београд 1898, и Матеје Властара Синтагмат, Београд 1907.

махова преписиван и прерађиван, послужио српској цркви као устав у ондашњем смислу.

С једне стране стално сужавање значаја канонског права које је уступало место приватноме, грађанскоме праву које му се претпостављало; с друге неоостатак нових збирака, а још више и сама потреба за законима који би регулисали нове односе државног и друштвеног живота, допринели су развоју једног нарочитог, независног и самониклог законодавства, које се, што је лако разумети, развијало јако само онда када је живот државни био сталоженији и безбеднији. Судећи по споменицама, оно је још под првим Немањићем почело да се ослобађа свога византискога угледа. Тај велики жупанин успео је око 1170 године, после толико неплодних и кратко-трајних покушаја других ранијих кнезова и краљева, да од многих племена створи око једног моћног центра једну државу, јаку и компактну. Та мала држава противстајала је доцнијим честим сепаратистичким тежњама тако да су се на крају готово све области, са малим изузетком, нашле сједињене у његовој држави. У то доба налазили су прве трагове сабора, скупова са још веома неодређеном и лако променљивом надлежношћу и саставом. Тако читамо у његовим биографијама да је сазвао један сабор, који се по једном биографу састајао из велике и мале властеле, а по другоме још и из високих чиновника и војсковођа. Пред тај сабор Немања је изнео своју одлуку да се одрече престола; друга биографија помиње још један сабор и каже да се он поглавито бавио искорењавањем јереси, а поред племства спомиње се да је и свештенство учествовало у његовом раду¹⁾.

Већ за време владавине оснивача династије Немањића било је спремљено решење питања улоге коју је требало Цркви да игра у државном животу и у законодавству. Одласком у манастир његова сина Растка и његовом посветом калуђерском позиву, у коме је, вештом политиком свога оца и својом, успео да дође до положаја архиепископа српске цркве, решено је било у самоме почетку питање превласти цркве или државе. Црква је помоћу државе постала, а остала је свагда, верна помагачица државе и народа. Сукоби између те две власти отклоњени су били за свагда, и, ако је црква у будуће учествовала у државном животу, то је било стварно једино на социјално-политичком пољу. Ипак се не може порећи да је сарадња и помоћ цркве била од велике користи по владоца нарочито доцније када се једна врста законодавства или, боље рећи, управе вршила редовно у саборима, а имала је за циљ, више мање, да ограничи ако не власт оног бар самовољу властеле.

Сукоби који су у осталим државама постојали између владоца и племства у питањима законодавства и управе, не-

¹⁾ P. J. Šafarik, Památky, Житије св. Свмгвна, Praha 1868, 7.

сретају се у старој српској држави. Истина је такође да су ти, тада приватно-правни, односи, били за властелу од малог значаја, а јавно-правни су почивали на фактичком односу снага, а ту је владалац за та два века био са малим изузетком далеко јачи од властеле.

Развијенији црквени живот тражио је и своје боље и савременије регулисање и добио га је у једном новом зборнику који је старањем Св. Саве или њим самим у то доба био преведен. Оригинал је био Зонарин Кодекс, састављен и публикован између 1159 и 1169. Он садржи, поред многих чланова који се односе на веру; догме и организацију црквену и на свештенство, још и изводе из Јустинијанових Новела у 87 наслова, Прохирон. Номос цара Василија Македонског, који претставља један често прерађивани и за моментане потребе прекрајани извод из Дигеста и Институција. Овај Намоканон, како се тада звао, био је уведен 1219 године; мало доцније помиње се као *Закони Светиш Оцаца*, а много доцније је био познат под именом *Крмчија*. Један део његов који садржи већином грађанско право, звао се *Градски Закон*.

У то доба, као што сам рекао, налазимо и на прве трагове доцнијих „законодавних“ скупштина, *сабора*, премда сам ја мишљења да ове саборе треба пре назвати управним скупштинама; они би се најбоље могли упоредити са доскорашњим окружним скупштинама. Иако има мало споменика о њиховом саставу и о њиховој надлежности, ипак се може на основи разних извора а још више на основи самога правца којим су се развијале државне власти, доћи до закључка овога: од учешћа војске и војсковођа у саветовањима и одлукама до ограниченог учешћа јединог племства и вишег свештенства; од најширег права иницијативе и од најшире надлежности до све ограничених атрибуција, а у последње време до јединог регистровања, можда.

Већ из тога века, из XII, имамо неколико *хрисовуља*, а тако су се звали владалачки акти којима потврђује поклоне у земљишту и од њега зависна права или ослобођења терета, већином у корист цркава и манастира, а ретко у корист приватних лица, па и тада у корист властеле. Хрисовуљи ови претстављају како забележено обичајно дотадање право, тако и великим делом извор Душановом Законику. За њих се може рећи да су најбољи споменици наших правних појмова.

Многобројнији су и веома важни извори из следећег века, а међу њима нарочито хрисовуље, *трговански уговори* и њима слична разна концесиона акта међународно-правног карактера готово увек у корист трговаца са Запада.

У то доба превођени зборници постали су већ и сувише недевољни, тако да од тада владалац сам, или уз сарадњу сабора, издаје законе и правне прописе за нове односе је које је ваљало регулисати, јер за њих није било решења у постојећим кодексима, нити су они могли чекати да се

пронађе или преведе какав нов зборник, од чега би, и да се то чинило, слаба корист била пошто су ти ново-створени односи били претежно јавно-правног карактера. Разуме се да тај законодавни (управни) рад није морао истовремено бити и оригиналан: када није претстављао законодавно-управну потврду једног давног обичаја, или му није местимичним и повременим решењима дао општу обавезну снагу, онда је он био заиста оригиналан производ, ако није био превод или прилагођавање каквог правног прописа из византиског или римског права.

Још више споменика имамо о законодавно-управној радњи у XIV веку. Политички и трговачки уговори, поред хрисовуља, садрже многа објашњења која су нам потребна за разумевање *Душановог Законика*, који и сам датира из средине тога века, и који све остале средњевековне документе како српског тако и страног законодавства, како наше правне историје тако и осталих народа, превазилази, јер је он Устав и у данашњем смислу те речи, а по садржини својој далеко иза себе оставља све споменике правне осталих народа, а нарочито угарску Златну Булу, и енглеску Магну Карту, два необично рекламирана правна историска документа, чији је стварни значај већи био по познавање ондашњег политичког морала но права¹⁾. Горе поменути правни споменици ти су који у појединостима развијају принципе Законика. Најважнији су ипак међу њима *хрисовуљи, златошечашне владарске повеље*.

При подизању било својих цркава или манастира, било властеоских или других лица, владоци су им поклањали, поред земаља и прихода разне врсте и величине, још и значајне привилегије, што је све бивало стављено написмено, како би се у случају спора могло доказати. То се зове хрисовуљ, а садржина му је, од прилике, следећа. Дародавац, који истина није свакада морао бити владалац, обично у уводу, дужем или краћем, набраја војне походе и остала знаменита дела своје владавине, па прелази на повод оснивању манастира или цркве, или самога даривања; затим настаје набрајање имања, села, жупа, вароши, тргова и других покретности и непокретности, са означавањем њихових граница, а код села са набрајањем људи; после тога се одређује правни положај поклона према поклонопримцу, поклонодавцу и према трећим лицима, а то значи да се одређују работе и данци које села и људи дугују цркви или манастиру, које пак и даље владоцу, а од којих су и према коме ослобођени; узгред се помињу и подарене привилегије, које су већином уступљена владоочева права, као што је наплата разних казни, или право судства. Завршетак садржи свечану верско-црквену претњу, а некада и правну санкцију за оне који се буду

¹⁾ Опширније у *Three Mediaeval Constitutions* које се спрема за штампу.

усудили да порекну садржину хрисовуља или што унатој њему, раде, и општу наредбу свима и свакоме да одредбе хрисовуља поштују. Потпис поклонодавца завршује такав акт, а верност оригинала потврђује владаочев печат.¹⁾

Једно такво управно законодавство које је делало само повремено и делимично морало је сасвим природно довести до забуна у многобројним прописима, а и до протеста услед различитих решења појединих питања. Да је било спорова такве природе, и да није било лако наћи се у толиком броју управних аката законодавне природе и преведених зборника, доказује и сам Душанов Законик у коме се извештај број чланова бави решењем сукоба такве врсте, и који усваја извесна начела по којима ће се они у будуће решавати.

Да би се недостатку закона делимично доскочило, а по моме мишљењу и да би се појачало правно образовање оних који законе тумаче и примењују, преведен је средином XIV века један сасвим нов зборник. То је био *Синтагмаџ Маџеје Властара*, који је 1335 године у Византији био изашао на грчком језику. То је био ручник канонских закона по азбучном реду, разних датума, на разним концилима донесених мера и прописа, и, најзад, приватно-правних одредаба које је сам Властар, као што у предговору каже, првима додао јер је мислио да је потребно разним главама канона које се баве истим стварима додати скраћене приватно-правне законе. А то је учинио и зато што му је намера била да свима пружи један лако разумљиви требник. Приватно-правни прописи налазе се у томе зборнику у много већем броју, но игде, околност која је по Новаковићу била узрок што је тај кодекс код Словена био претпостављан свима осталима. Није познато када је Синтагмаџ био преведен ни када је уведен, ако је он у опште званично и увођен, али се узима година 1347-8 као најсигурнији датум. Од њега се налазе два текста: други текст, доцније скраћен или скраћено преведен садржи готово искључиво приватно правне прописе законске, дакле оне којих код нас није безмало ни било, а од канонског права само оно што је доцније припало световној јурисдикцији, са искључењем онога што је носило чисто верско-догматички карактер. Овај се извод налази доцније свакада уз Душанов Законик.

Само неколико година доцније јавља се најчувенији правни споменик, право и истинито огледало старе српске културе, *Душанов Законик*, који, иако није једини, ипак је најважнији предмет и извор за овај рад.

Објавом овога законика хтео је Цар Душан да доскочи недостатку кодификација многобројних правних принципа ра-

¹⁾ За сада је најпотпунију збирку хрисовуља издао Стојан Новаковић, *Законски Споменици Српских Држава Средњег Века*, Београд 1912, издање С. К. А. У њој су и разни закони појединих градова, појединих жула, уговори са Дубровником и Млечима, типични; ови споменици, истина, нису сви у целости објављени. Збирка А. Б. Соловјева, *Одабрани споменици српског права од XII до краја XV века*, изишла је у току штампања ове књиге.

сутих по хрисовуљима, старијим законима, наредбама, уговорима, зборницима, и да истовремено пружи солиднију основу својој царевини на који степен беше издигао државу, дотле век и по краљевину. Својим срећним војним походима наставио је био остварење идеје о уједињењу и оних области насељених више мање Србима које су дотле биле остале одвојене и независне, и идеје о једном већем царству са Цариградом као престоницом. Тиме је био стекао, поред далеко распрострањене славе, још и већи уплив и већу моћ и у самој земљи, што је обоје било од не малог утицаја по његове војне походе, по његове међународне одношаје, а највише по ублажење унутрашњих трзавица, које су још једине биле у стању да задрже и спрече консолидацију државе и њено територијално ширење. Пошто је цркву после освојења Сера био дигао на степен патријаршије, прокламовао се за цара и 16. априла 1346. године крунисао царском круном од новог патријарха; своме сину дао је титулу краља. По ондашњем обичају, а да би овоме чину дао још већи сјај, Душан основа један манастир у самој престоници и обдари га знатним земљама и приходима и то потврди нама познатим хрисовуљом; искова новац за успомену на тај догађај, и, најзад, даде наређење за израду устава. Једно интересантно писмо служило би за доказ томе, по Новаковићу, али ја не видим зашто оно и да се не прими као такво, иако је сачувано без датума, јер његова садржина потпуно одговара Законику као циљу. После дужег набрајања разних дела од ступања на престо до крунисања царском круном, каже се у томе писму како се цар са царицом и краљем питао шта би заиста добро могао учинити и како би најбоље областима и варошима могао дати законе; затим говори како је се много трудио да своју земљу учини срећном и мирном, да према томе сваки злочин и сваку неправду спречи. Како је Законик — истина и Синтагмат — неколико година доцније, објављен, па после пет година, када се показао као недовољан и непотпун, допуњен, то се може слободно рећи да ово писмо значи наређење за израду земалског устава, јер томе појму садржина Законика много боље одговара но Синтагмата, а поред тога још потпуно и жељама изнешеним у писму. Најзад, када се боље проуче „грађански“ прописи Синтагмата, онаквог какав је он био у највећој употреби, види се да је он по садржини својој необично штур. Исти је такав случај и са Градским Законом. Па ипак се у доцнијим правним актима позива на Градски Закон, а не на Синтагмат. Не стоји Синтагмат много боље ни са својом канонско-верско-догматичном садржином, која је, може бити, могла бити потребна у којој другој земљи где су верске распре биле честе, али не у старој српској држави. У томе се писму изрично помиње једино жеља да да законе православној вери и цркви, али ваља знати да оних 40 чла-

нова о цркви у Законику више вреде но сви синтагмати, градски закони, прохирони и типичи.

Душанов Законик био је у два маха објављен, јер се састоји из два дела, али је други само продужење првога и његова допуна, тако да то ништа не ремети јединство овог јединог средњевековног устава. Први део који по другом издању Новаковићевом има 135 чланова био је објављен 21. маја 1349. године од самога цара. На његовој изради радио је цео сабор те исте године, а он се састојао, као што се у тексту саме каже, из патријарха, свих архијереја и црковника малих и великих, и „мноју благоверним царем Стефаном“ и све властеле мале и велике. Не зна се тачан датум када је други део законика објављен, али он мора бити дело једног од сабора који је држан 1354 г., тако да је то могло бити или у пролеће пре рата против Угара или у јесен по смрти првог патријарха.¹⁾

Оригинал овога устава не постоји више, он бар још није пронађен, али има много преписа који су више мање верни оригиналу онаквом какав се он замишља. У њима свима теку чланови један за другим тако да се из таквог текста не може рећи да је састављен из два дела. Ред, истина није увек исти, јер су га преписачи према своме нахођењу и према потребама својим мењали, али је ипак лако из облика чланова, а још боље из садржине њихове закључити у који део спадају. Мишљење да је сам цар, када се је прва кодификација показала као недовољна, без садејства сабора предузео сам да редигује и издаје наредбе и прописе, или да даје решења за пропуштене случајеве, или да већ издатим прописима даде јачу санкцију, и мишљење да је тада тај законодавни посао, када је добио пристанак једнога од два сабора који су држани 1354. године, објављен као други део устава, — то мишљење налази оправдања свога и у самој тексту тога другог дела, а делом и у разним другим изворима. Реченице и изрази: „Повелева царство ми“, „Јеште повелева царство ми“, налазе се у почетку неких чланова другог дела, док тога у првој делу нигде нема, а има, напротив оваквих места: „да нест вољан господин цар“; извесни чланови спомињу изрично први део, или дају ново решење или јачу санкцију, већу казну јер се прва током времена показала недовољна.

Подела чланова на та два дела по предметима којима се баве није тако строго изведена. Ипак се може рећи да се други део, поред измена и допуна, бави већином организацијом јавних власти, а од ових поглавито судовима, међу којима налазимо и прописе о пороти, која је много раније била законом регулисана. Насупрот томе, први део Законика претставља Устав у данашњем смислу те речи, јер он, сем

¹⁾ Није се, истина, ничим доказало да је у доношењу другог дела учествовао Сабор.

неколико чланова који се односе на кривично право, садржи искључиво основне правне појмове у свакој држави. Тако он регулише положај и одношаје некретне својине, државне области, власти и поданика. Ту се налазе узајамна права и дужности свештеника, властеле и себара поред права и дужности владоца; подела надлежности између световно-грађанских и црквених власти; разни облици некретне својине и одговарајућа права и дужности њених власника; принцип апсолутне једнакости пред законом и отрока и владалаца, — једном речи *les droits de l'homme et du citoyen*.

Извори Законика с погледом на њихов значај и број разноврсни су. Као најраније изворе на које се и он сам позива налазимо Законе Светих Отаца, т. ј. канонске зборнике из византиског права који су још под Св. Савом преведени на које он некада упућује ради мере и врсте казне, када неко дело само у начелу казном угрожава. Извесни чланови су прилагођавање принципа византиског и римског права на нове прилике. Други признају затечене правне облике у одскора освојеним областима византиским. Овим члановима страног порекла можемо противставити оне који су производ српског правног духа и одају јасно српско порекло. Међу таквима има много који су потврђење једног давно поштованог обичаја или каквог раније изданог закона, а има и таквих који се први пут јављају као законски пропис. Већина првих називају се Закони Светога Краља, а под тим се именов мисли на Милутина. Али поред ових Милутинових закона има и других који се помињу просто као „закон“, међу којима је неке и сам Душан издао. После ових законских извора у ужем смислу долазе хрисовуљи и, можда не тако многобројни али ипак од великог значаја, међународни уговори већим делом трговачког карактера, уговори са Дубровником и Млечима са занатлиским и трговачким Западом. Поменути ваља, најзад, и оне чланове који су као производ законодавне радње самога цара Душана унешени у Законик.¹⁾

А када се прочитају све ове наведене врсте наших старих правних споменика, нарочито оних из XIII века, онда постаје јасно да су они само писани споменици, а да су правни појмови

¹⁾ На страно порекло појединих правних прописа указао је Др. Никола Радојчић у расправи „Снага закона по Душанову Законнику“, штампаној у Гласу С. К. А. СХ, 1923, у којој је показао да право испитивања „уставности“ закона признато судовима у чл. 171. и 172. потиче из Василика. што ни мало не умањује славу Душанову Законнику: На исту тему вратио се у чланку „Судије и закон у средњовековној Србији и Угарској“ у Летопису Матице Српске, књига 305, свеска 1-2, 1925. — Изворима Душанова Законика бавио се и Св. О. Ђорић у Архиву за правне и друштвене науке, бр. 3 и 4. књ. XVII за 1914. г. у чланку „Основна питања о Душановом Законнику“ и многих се дотадашњих заблуда ослободио С друге стране, до сада је само нејасно додирнуто питање утицаја српског, или боље рећи словенског, права на византиско право, кога је утицаја било, изгледа, у јачој мери у пред-Немањиној епохи.

које су нам они сачували, постојали и развијали се од много раније, а то је могло бити већ у првом периоду, у доба пре Немањића, када смо ми више пута имали државе своје, истина мање обимом и краткотрајније, али државе, а никако номадско-војничке организације.

Један кратак преглед садржине самога Законика може бити само од користи као претходно знање ради лакшег разумевања ондашњег уставног права у опште, а и ради оправдања мишљења да је он био устав а не кодификација. Овај преглед даће уједно и преглед садржине ове књиге, а показаће истовремено моменте живота у државној заједници за које се право у оно време интересовало. Иако су преписачи мењали често ред чланова, ипак су се чували да чланове из првог дела пребацују у други и обратно. По Новаковићу примам призренски препис као највернији оригиналу и служим се њиме онаквим каквог га је он објавио.

Законик почиње са једном групом од 38 чланова која је цела посвећена свештенству, цркви и вери. Јасно је и лако разумети да се тој другој социјалној сили у држави посвећују и први и толики чланови у уставу, и да су њени односи детаљно регулисани; довољно је само помислити на Средњи Век и на специјалне односе Цркве према држави и народу, чему бих ја додао и специјални положај у коме се Душан налазио према патријаршији византиској услед прогласа српске патријаршије. Иначе у овој групи нема неког реда у члановима. Они утврђују принцип највише заштите под којом је Црква; износе прописе за чишћење вере од јереси и одржање праве вере; организује се свештенство и прописује како се постављају виши чиновници и звања; регулише начин живота по манастирима и одређују њихове дужности и задаци; проглашује се независност Цркве од световних власти и грађанским судовима забрањује мешање у црквено-верске спорове; обезбеђује материјални опстанак Цркве и регулишу њени приходи; признаје судска надлежност Цркви над настањеницима њених земаља; одређује природа материјалних обавеза њихових према Цркви и њихова права. — После ове групе Законик се обраћа другој сили у држави, властели, која, истина, у Србији није играла тако велику улогу као у другим земљама, у то доба, у раније и у доцније, јер ондашња наша држава није знала за прави феудални систем, бар није било времена да се он развије, премда има изгледа да бисмо га и ми може бити били добили. Прво се потврђују сва стара властeosка права и привилегије, па се даје опис баштине, потпуног права на непокретност, што је онда био један од најважнијих знакова племства, иако се не може рећи да се једино по баштини властела разликовала од невластеле; при регулисавању наследног права Законик утврђује подређени положај властеле у држави према владоцу; после овога властели се признаје нека врста имунитета у толико што

се кривична дела против њих угрожавају већим казнама, што већ у Византији није био случај, јер су тамо у томе погледу сви грађани били једнаки¹⁾, као што је код нас постојала једнакост у приватном праву; на крају се потврђују извесне старе властеоске привилегије у пореском и судском поступку. — Десетак чланова, без нарочитог обележја, износе принцип општег јемства, колективне одговорности грађанске и кривичне, обезбеђују минимум за егзистенцију и осигуравају помоћ убогим и сиромашним, а на крају одређују меру данака које себри, слободни људи, дугују властели, својим господарима. — Од 73 до 83 члана Законик се бави колективном својном и регулише на који се начин има искоришћавати имање заједничко жупи или селу, па прописује и поступак за спорове о својини и другим правима на таквим имањима. — Тридесет следећих чланова образују у Законнику кривичну и казнено-поступну групу, и ту се за свако кривично дело предвиђа нарочита казна, понавља принцип колективне одговорности и солидарног јемства, излажу случајеви притвора и поступак, а на крају признаје се право азила у извесним случајевима. — За овом групом долази група која се бави трговином, где се проглашује слобода трговања и доносе мере ради обезбеђења те слободе и самих трговаца, како странаца тако и српских грађана. — Остали чланови овог првог дела Законика баве се државом самом као оличењем власти, као носиоцем административне и судске власти и том се приликом проширује кривична и грађанска одговорност и на њу саму; помињу се работе у корист владаочеву; регулише судска надлежност војске за време рата; доносе мере за заштиту грађана од могућих злоупотреба како војске при маршовању тако и пастира при путовању.

Чим се почне читати други део Законика одмах се примећује да су извесни чланови донети зато да би се прибавила већа важност ранијим законима и правним прописима, јача санкција и већа гаранција слободама и привилегијама признатим у првом делу. Члан 136 изузетак је од тога, јер он, напротив, хоће да се зна да је владалац једини господар и наредбодавац и да сваки има да га слуша, разуме се у границама закона. Како су у то време хрисовуљи били једини или бар најважнији документи који су утврђивали привилегије, међусобна права и дужности, било владоца и поданика, било властеле и манастира и цркава с једне стране а себара с друге, то се први чланови тога другог дела старају да спрече могуће злоупотребе које су чињене или допунама оригиналних хрисовуља или фалсификовањем њихове садржине, па ма од кога те измене и на ма који начин биле извршене. — После

¹⁾ Zacharie v. Lingenthal, *Geschichte des griechisch-römischen Rechte*, 3. Aufl., Berlin 1893, стр. 333.

неколико чланова који се баве крађом и допуњују кривичну групу из првога дела, долазе четири члана да регулишу пороту у начелу позивајући се на раније издат закон о њој; да ли је том приликом и нешто у самој пороти измењено или допуњено не зна се. — Неколико наредних чланова баве се регулисањем јавне безбедности на путевима. — Три члана баве се ковањем новца. — Овим члановима следује једна повећа група од 16 чланова која има судски карактер, а и карактер грађанских права и слобода; ту се још једном наређује судијама да раде по закону не обзирући се на евентуалну супротну вољу владаочеву ако је она у сукобу са јасним законским прописима; доноси се начин на који ће се решавати сукоби између два закона и једног закона и једне доцније владалачке наредбе; организује се територијално судска власт и наређује судијама да путују по своме округу не би ли и сиромашни и болесни дошли до правде; свечано се објављује да никоме не може судити ненадлежан судија, нарочито не дворски судија, као и то да сваки има и право и дужности да му суди само његов надлежни судија; нико не може бити стављен у притвор нити затвор без пресуде или царског писма; ова се група завршава начином на који се имају решавати судски спорови постали пре Законика. — Остатак чланова садржи извесне привилегије владоца, његову судску надлежност, Словенима својствен поступак у проналаску злочинаца у некојим кривичним делима, најзад неколико чланова о порези, војсци и привилегијама свештенства.

Ваља приметити да се последњи чланови налазе само у доцнијим преписима, и да нису ни најјаснији ни најсигурнији.

Из овог кратког прегледа садржине Душановог Законика можемо лако себи преставити какав је његов карактер и значај био у оно доба. Јасно је да он није обичан зборник, кодификација раније објављених закона, јер би у том случају био већи, опширнији, не би се позивао на раније законе, и, што је најважније, не би садржавао једино и искључиво прописе ондашњег јавног права. И по своме облику и по својој садржини Душанов Законик је пре и једино Устав старе српске државе, и у данашњем смислу те речи ако се хоће; Устав који износи само правне основе државе и онога што чини правну државу: област, народ и власти.

Из њега се види, даље, и то да разни превођени и адаптирани зборници нису ни могли имати праву законску силу, већ да је њихов претежнији карактер био: упуство. А, после, многи прописи из тих зборника противрече Законнику; други имају карактер теорије; трећи су такве историско-верске природе, да им се мора одрећи карактер ма какве норме. Не може се, без икаквог ограничења, одрећи тим зборницима извештан, делимичан допунски карактер закона, али је пре свих њих Студенички Типик био закон; из

њега има чак прописа и у Законнику. Синтагмат Матије Властара, који је петнаестак пута већи од Душанова Законика, не садржи нецрквених правних прописа, ни онолико колико сам Законик, а од тог дела једва је половина могла бити употребљена, а од те половине већи део је грађанско право, а мањи казнено, а оба имају претежнији теориски карактер.

Не може се, разуме се, одрећи сваки законски карактер овим зборницима, али је Законик био Устав, то је несумњиво, а од свих њих, Градски Закон, можда је једини закон.

У једној повељи¹⁾ из 1355 г. (а таквих има више), која одговара данашњој пресуди у изазивачкој парници, каже се: кто ли потвори да се распе и накаже по Законнику царства ми. И сијузи му милост записа царство ни по Закону Градскому.

Законодавна радња није престала са Душановим Законом; правна историја развијала се и даље, све до коначне пропасти старе српске државе век доцније, али она не пружа нити какав значајан правни споменик, нити великих обрта у еволуцији правних појмова, иако је од важности по гашење права као прва што је по постанак права. У колико је то потребно, у овој ће се књизи позивати на доцније правне изворе, али само изузетно, јер је циљ овоме делу да представи каква је изгледала стара српска држава, као правна организација народа, у XIV веку.

Што је та слика више фрагментарна то је зато што је она из доба постајања, самостварања. Треба се само сетити државне администрације и правне организације Србије Кнеза Милоша, па ће се одмах разумети да ни Србија Цара Душана није могла оставити за собом опширнијег трага свога правног живота но што га је оставила, и да га ми не можемо ни реконструисати баш и да су сви споменици сачувани, јер, понављам, право се не интересује за оне моменте који су у општој вољи, нити води рачуна, свакада, о слабијима, а, поред тога, доста оставља пракси.

---

¹⁾ Новаковић, Законски Споменици, стр. 175.

ДЕО ПРВИ

З Е М Љ А

ГЛАВА ПРВА.

ДРЖАВНА ОБЛАСТ.

ИМЕ.

Србија, као име за државну област, за саму државу, налази се веома ретко у старим споменицима. Можда је то и зато што је средњовековна држава по своме пореклу била састављена из разних међу собом одвојених области, топографских а донекле и етнографских, иако од Срба насељених ипак не свакада под тим именом, већ напротив познатих више по својим племенским именима, а можда и зато што је време које нас овде интересује дошло брзо по консолидовању државе да би се име становништва наметнуло и као државно име, а племенска разликовања ишчезла. Разне племенске области задржале су своја стара имена, и са њима се готово редовно и јављају у споменицама, али оне нису имале никаквог значаја по обласну поделу државе нити су се поклапале са редовним управним јединицама њеним. Те се све области, раније племенске, сада називају *земља*, а тако исто и сама државна област, па се после према своме претежном становништву назива српска, бугарска, грчка. Србија је постојала само као придев у вези са том речи, која је некада и сама собом стајала када није било од потребе наглашавати међународно разликовање. У тим тако рећи унутрашњим правним односима реч *земља* налази се још чешће са атрибутима *краљевска* или *царска*, као што видимо и у самом Законику: „која војска туђа греде и плени земљу цареву“ чл. 49, „планине што су у земљи царства ми“ чл. 81, „силе да нест никоју ништо у земљи царства ми“ чл. 101. Овим се дакле појмом покрива цела област на коју се простире државна власт.

Али ипак не треба мислити да је име Србија новијега порекла: оно се, напротив, налази и у најстаријим споменицима¹⁾. Новаковић томе примећује да је то веома ретко би-

¹⁾ Српска Краљевска Академија, Споменик III, 1890, Љ. Стојановић, Стари српски хрисувиљи, Служба Св. Сави, стр. 171, „Србија“ и стр. 172 „српскаја земља“.

вало и тада већином као књижевно име по угледу на грчки и латински језик¹⁾). Али се то, баш за овај први период не може рећи. Баш су под утицајем Византије и њених обичаја српски владоци доцније напустили и име Србија и атрибут српски, продужавајући стално титулу, док се на њих није вратио Деспот Ђурђе Бранковић. У једном још старијем споменику наведеном у Гласнику Српског Ученог Друштва за 1856 годину, у чланку О границама... некадашњег пећског патријархата, а који датира из 1062 године, којим папа Александар II одређује обласну надлежност епископа Диоклеје, употребљено је и само име Србија: „Ecclesiae cum suis pertinentiis Diocliensis... Serbiensis...“ У једном хрисовуљу Александра Ангела²⁾ којим признаје право Млечићима да у његовој земљи слободно тргују назива се та област provincia Servion.

Странци су у трговачким и другим међународним уговорима и писменима, тада у XIII и XIV веку, српску државу звали обично *Рашка*, по најзначајнијој њеној области, одакле она управо и води своје порекло.

Остаје дакле да наши правни извори називају државу *српска земља, земља царства ми, или и царева земља*.

Државна област била је у средњем веку још на један, донекле елиптичан, начин означавања. Овај се назив налази у титулама владалаца које гласе: *Краљ Србима, Цар Српству*, у једном хрисовуљу и *српски краљ*.³⁾

Као што је реч земља са атрибутима краљевска, царства ми итд. означавала државну област, тако је она са придевима *ишућа, друга* означавала територију страних држава, као што видимо и у само Законику: „а што нађе у туђој земљи“ чл. 116, „што ко купи од плена из туђе земље“ чл. 132.

У мало споменика сретамо речи *ошшесиво* или *сшежаније*⁴⁾. У доцнијим временима, средином XV века, налазимо већ и реч *држава*, која је у првом периоду своје еволуције означавала само посед, некретну својину, па је се после раширила и на такве поседе који су у себи садржавали и неку власт, један степен управне власти, да у то доба добије своје данашње значење. У споменицима XIV века, поглавито у Законику, та се реч држава употребљава претежно у свом другом значењу, као што видимо у чл. 178 „да пишу судије ђефалијам и властелом у чијој буду државе они-зи преслушници“ или у оним члановима који као казну за властелу предвиђају одузимање државе. За последњи период налазимо примера

¹⁾ Српска Краљевска Академија, Глас XXIV, 1891, Стојан Новаковић, Село.

²⁾ Marini, Istorie Venete III, 317, код Мијитовића у чланку Финанције српског краљевства, Гласник С. У. Д. књига XXVI, Београд 1869.

³⁾ Веома много примера за до сад наведено може се наћи код Станојевића, Студије о српској дипломатици, у Гласу С. К. А. почев од XC књиге другог разреда; и Зак. Споменици, стр. 137.

⁴⁾ Споменик III, 3.

у Ђурђевоу хрисовуљу где себе назива *наследником државе и престола*, или где каже *држава моје свейшости*, као раније што се говорило земља царства ми.

Међутим сама реч земља има и других значења. Тако се она често употребљава ради ознаке делова државне области, као и да означи обичну својину непокретности. Једна област зове се земља само када је од већег обима, а раније је она образовала читаву независну област са својим племеном и владоцем. Тако читамо у хрисовуљу¹⁾ којим Урош потврђује дарове свога оца да је у земљи Хуму дао нека села; у самом Законику такође али не тако јасно: „По всех землях, и по градовех, и по жупах, и по краиштех“ чл. 145; у једном од својих највећих хрисовуља краљ Милутин помиње земље Дебар, Кичево, Пореч, а код Душана се помиње на једном месту земља Полог. У томе смислу употребљава се некада и реч *област*.

Као што реч баштина означава право на земљу, тако се и сама реч земља употребљава да означи поједине парцеле непокретног имања, предмета баштинског права, као: „Где се изнесета две књизе цареве за једну ипотес за земљу.“ чл. 83, или „И попове баштини да си имају своју земљу баштину“ чл. 31.

Из свега реченога изилази да се на средњовековном правном језику државна област означавала речју земља без икаквог атрибута или са, према потреби, различитим атрибутима; да се та област простирала докле су освојења проширила била границе државне власти и да је обухватала све области које су под њом стајале.

ПОДЕЛА.

Средњевексна управна подела државне области била је следећа: 1) *земље*, које може бити једине имају један чисто уставан карактер, 2) *жује*, највеће области чисто административне државне поделе, и *крајишћа*, која се последња од првих, жупа, одликују својим више војничким уређењем. 3) *села*, која представљају основне јединице обласне поделе државне, 4) *градови*, као центри жупа али не улазећи у њихов појам, и 5) *шргови* који су једна нарочита врста градова.

Ова је подела значајна са разних тачака гледишта. Може се прво рећи да су судска и управна власт биле организоване према тој обласној подели државе, али у којој мери, не може се тачно рећи, јер је према ондашњем духу времена и права више тежено ка регулисању положаја, права и дужности појединаца, него ка одређивању надлежности и функција разних државних власти. Али та подела има највећег значаја по

¹⁾ Споменик III, 9.

економско-правни положај себара, слободних људи, земљорадника, врема, властели, цркви, манастирима и држави као титуларима најпотпунијег баштинског права. Зато што је себар становао, живио и радио у једном селу, имао је извесних права и дужности, а цело село је било третирано као једно правно лице са одговарајућим правима и дужностима; зато што су села припадала једној жупи имали су њени жители као целина одређене привилегије и одговарали сви заједно у прописаним случајевим, а истовремено и према другим лицима имали дужности.

Сама та територијална подела била је меродавна за работе, данке и друге терете, а њихова количина и врста мењала се првенствено према томе ко је био виши баштиник те одговарајуће државне мање области: властелин, црква или држава.

У питањима колективне одговорности, грађанске или кривичне природе, прво се одређивала област, шира или ужа, према природи дела или према личности кривца; а то значи да се она простирала на целу жупу, на село, или на коју мању јединицу.

Надлежност појединих органа државне власти простирала се на веће или мање јединице: на жупе, на села или на још мање области, и на само поједине делове њихове, али само у специјалним изузецима.

Шта је управо била земља, не може се тачно рећи, јер се диференцијација државних функција није била још толико развила да би се провукле тачке границе једној власти која је била, како изгледа, тако близу владаочеве. Томе насупрот јављају се жупе као јасни темељи управне зграде, у чијим су центрима, градовима, становали разни чиновници вршећи било судску било административну власт. Као што су жупе, одозго од владоца посматране, престављале најважнију поделу, тако су села, са гледишта поданика, била од највећег значаја. Градови, вароши, не само као седишта државних установа и власти, већ и као центри културнијег живота, имали су привилегисани положај. Тргови се могу с једне тачке гледишта сматрати за прелазан стадијум у развоју села ка граду, или у сваком случају као степен у постајању једног града, једне вароши¹⁾.

З Е М Љ А.

Иако су правни извори недовољни и о њој ћуте, ипак ћу покушати да кажем неколико речи и о земљи, као највећој јединици државне власти. У два своја члана, у 142. „Властелом и властеличићем којима јест дало царство ми земљу

¹⁾ О изузецима као што су разни градови, као Котор, или разне области као Хилендар, овде се неће водити рачуна, тим пре што су извесни градови само привилегисани, а други, већином приморски, готово протекторати.

и градове... да му се одузме држава...“ и у 145. „По всех земљах, и по градовех, и по жупах...“ Законик употребљава реч земља у томе смислу. У неким споменицима из доцнијих времена на место ње долази реч власт. Из много осталих места на којима се она помиње, да се закључити да *власт* преставља неку већу област од жупе, као „у некудимској власти у Церовцу село Хале“¹⁾, где је Церовац жупа у земљи Некудимској; у истом документу и у следећем из исте збирке налазимо још помена како је Деспот поклатио митрополиту цркву Враћевшницу у островичкој власти, или село Себечевац у крушевачкој власти. Могло би се још и рећи да је еволуција властeosког сталежа, који је раније владао извесним обласним јединицама, у тим временима сталне несигурности претрпела у извесном смислу извештан назадак, један губитак, у толико што им се област сузила, али су зато добили већу власт, која се ближила власти ранијег кефалије.

Као што се ни сама реч земља не среће довољно у изворима, тако се у њима не налази ни довољно помена о каквој власти над тим земљама, о каквом управнику; највише ако има спомена о моћној и утицајној властели у таквим земљама, али ништа ближе са правне тачке гледишта.

У првом реду добијали су синови владаочеви један, каткад веома велики, део државе на управу; и његови рођаци, браћа нарочито, такође. За то налазимо примера већ у првобода династије Немањића. Тако је Вукан био готово независан господар Зете и Требиња, али је признавао власт свога брата Стевана. Пошто је био збачен, Владислав је добио од свога брата исту Зету на управу. И син Милутинов имао је неко време на управу једну земљу, али није био у тако великој независности као она прва двојица. Исту је ту провинцију био добио од свога оца на управу и сам Душан. И Урош такође, те Душан у хрисовуљима помиње: по земљи царства ми и краљевој. То је била земља у најширем смислу али ипак у оквиру државе.

У једном мало ужем смислу јавља се она нарочито у XIV веку. Када су се државне границе далеко размакле; показала се потреба да управа над тим удаљеним покрајинама буде чвршћа, и због тога независнија од централне власти. Постепено је био заведен обичај да велике војсковође, велика властела добијају, поред осталих награда после војних похода, такве присаједињене крајеве на управу, делимичну а по некада и потпуну. Ово је ускоро било постало правило, тако да је извесно да су ти управници један део државних прихода, и то велики, са тих области за себе задржавали, разуме се не све лично за себе већ ради отправања поверених им дужности, а то је онда био знак већег или мањег степена власти. На тим будућим феудима, на тим ранијим проијама,

¹⁾ Споменик III, стр. 3.

које су у почетку биле незнатног пространства, на тим великим крајиштима, развили су се доцније моћни покрајински гувернери, господари који су у другој половини тога века полагали своја права и на сам државни престо, истина не по моћи својој већ по сроству или овлашћењу каквом, па су се, како га сви нису могли добити, одвајали и проглашавали за независне владоце и потпуно самостално управљали својим покрајинама апсолутно исто онако као што се данас задругар одели и изиђе из задруге ако је незадовољан. У то доба опадања централне власти, које не треба разумети као квалитативно већ као територијално, јављају се они као ћесари, деспоте, краљеви, независни и самостални господари и у међународном погледу. Ипак су се они сви сматрали за обласне наследнике престола, владоца и саме државне власти па су као такви по заведеном обичају некада, а некада по указаној потреби, потврђивали раније на својој области важеће хрисовуље, као што би радио наследник престола када предузме власт и управу над целом земљом.

Из постанка проније, из њеног развоја, као и из постанка и развитка крајишта, и из доцнијег положаја велике и моћне властеле у држави и изван ње можемо закључити какав је значај био такве поделе државне на земље, и какве су последице биле. Подела државе на земље где је и када ње било имала је значаја једино по односе између владоца, то јест државе, и те властеле, тих покрајинских управника, не погађајући нимало поданике. У финансиском, економском и војном погледу били су једино приходи владачеви и његове прерогативе умањени, тако да се на место њега сада према поданицима јављају те нове власти оличене у својим носиоцима: порези, дохоци, работе и кулуци, негде делимично негде потпуно, ишли су сада у касу тих нових носиоца државне власти.

У једном ужем смислу, у ономе у коме је схваћа сам Душанов Законик, и Крстић је у својим Разматрањима о старим српским правима, у Гласнику IX, схватио земљу, али се сва његова тврђења не могу узети као тачна, јер он земљу сматра првенствено као војну област, и ставља јој на чело кнезове, који су или непознати старом српском праву, у колико то нису имена за ново постале односе између владоца и велике и утицајне властеле, али су најмањи управно-полициски чиновници, као што ћемо то доцније видети.

Ж У П А.

Развитак значаја жупе као једне области државе креће се од активног уставног ка пасивном управном карактеру, тако да је жупа већ у доба које нас интересује изгубила сваки уставно-правни карактер и преставља једино највећу јединицу државне обласне поделе, административне поделе,

и као таква меродавна је за јавна права и дужности, за слободу грађана, за работе и данке поданика. Ова се подела на жупе, које су некад веће некад мање, које се некад и другим именом зову, провлачи кроз целу историју народа и државе. Из ње се и јесте у Средњем Веку развила држава. Као што је њен уставно-правни значај бивао све мањи, јер су поједини жупани и кнежеви остајали све више у засенку пред појединима међу њима који су се развијали ка владоцу и присвајали све већу аутократску власт, тако је, насупрот томе, њен административни значај растао све више па са њиме и њен политички значај по грађанска права и слободу поданика. Ово је уосталом редован процес консолидације држава у Средњем Веку.

Каква је била организација жупа у ранија времена, у доба често понављаних пропалих покушаја да се више жупа или и више племена уједине у једну већу државу, не зна се јер извора нема; да их има, они би вероватно пружили оне исте податке који се имају о племенском животу свих Словена у најранија преддржавна времена. Те су прилике такве да право не могу много интересовати.

XIV век пружа већ потпуно јасну слику жупе. И сам Законик је довољан да нам је представи са свим њеним органима и функцијама. Он се у многим члановима својим бави њеним правима и дужностима, њоме самом као обласном јединицом, њеним житељима, њеном управом, њеним чиновницима, разноврсним положајем њених становника.

Жупа је у сваком погледу највећа јединица обласне поделе државе и као таква стоји под управом једног чиновника, *кефалије*, кога поставља владалац. Као област државне управне власти, жупа се јавља у два облика: један образују редовне жупе, *обичне жупе*, други *крајишња*, како су се звале оне жупе које су лежале на границама државним. Ове последње имају већи значај само у погледу односа између владоца и властеле-крајишника, управника тих жупа, јер је и то био један случај у коме је владаочева власт била умањена. Становници обе врсте жупа имају иста права и дужности, једино је на њиховим управницима лежала већа одговорност, што се објашњава граничним положајем последњих.

Поред тога што је управна јединица, жупа је још и обласна јединица у погледу права и дужности својих становника за њихове економско-финансиске односе према држави.

За судску власт жупа није од значаја само што је седиште судије и његов округ, већ и зато што је она обласна јединица на којој почива у предвиђеним случајевима кривична и грађанска одговорност, која се онда протезала од једног лица, преко породице, куће, задруге, на села и на читаве жупе.

Жупа је даље јединица обласна и са гледишта извесних имовинских права својих становника која они уживају само као њени становници.

Свака жупа носи *име* које је већином и име њеног града, али то није свакада случај јер има жупа и са више вароши, као и жупа само са тргом; често доводи своје име од планине, реке итд. У споменицима жупа се свагда обележава својим именом а често и селима која се на њој налазе.

Свака је жупа одвојена тачно и пажљиво од суседних граничним линијама, које у изворима и документима нису споменуте свагда баш као *жујске границе* већ као границе њима припадајућих села. Ово је знање граница било веома потребно како због кривичне и грађанске одговорности тако и због различитих кулука, а и права. Али има и случајева када између две жупе нема такве границе која би била једна линија, већ су оне одвојене неком врстом неутралне зоне, једним појасем земље који је ненасељен, већином каквом великом шумом или планином. Такав је случај у чл. 158 Закона који пренаша одговорност за злочине на гранична села када се они учине на пустом земљишту између две жупе.

Жупа није појам за настањено место; она је само област која тек у себи има настањених места и земаља, која припадају или појединцима или обласним јединицама мањим од жупе, или самој жупи. По правилу ове последње земље на жупи свакад има у крајевима до Скопља, а од Скопља тек изузетно налазимо шуме и пашњаке гдегде да целој жупи припадају. Па и такве земље изгледа да припадају само селима жупским, а да су градови и тргови изузети, да немају на њима никаквих права.

Када закони говоре о жупи тада не праве никакву разлику између њених саставних делова, то јест између села јер се у погледу тих општих права и дужности села јављају као целина према граду који се тада не рачуна да спада у жупу. Ово важи само дотле док се положај неког села или већег броја не измени каквим специјалним законом, што је готово свакада бивало када се она хрисовуљом поклањају манастирима. Једна жупа може припадати у целости или делимице разним сопственицима, али то не мења правни положај њених становника, били ти сопственици владалац, властела или слободни људи, а ово последње значи да је жупа државна. Али чим је један између њих привилегисан, што не мора свакада, бити случај, а готово је увек бивало случај са манастирима, одмах се и материјални положај жупских сеоских становника мењао. У колико су ти сопственици били повлашћенији, у толико је становницима осталих села било теже одговарати својим обавезама, становницима према сопственицима а овима некада према владоцу. У томе и почива узрок сељачким нередима и напуштању властеоских па и манастирских имања од стране себара, сељака, који су пребегавали на имања повлашћенијих сопственика и тако гледали да побољшају свој положај.

Како се у оно доба правни субјекти, сем владоца, могу много лакше разликовати и поделити по својим дужностима

но по својим респективним правима, то ћу и ја почети са оним обавезама- које су на жупи лежале. Не треба се изненадити њиховим маленим бројем: то су само дужности које падају на све становнике једне жупе као целине, а они су поред тога и становници једне државе, једног села, чланови једне куће, насељеници на имању једног господара, па и двојице, готово најчешће.

Због ових права и дужности, због прихода владоца, појединих органа државне власти, и због прихода поданика и постојала је административна подела; права која нису била скопчана са каквом материјалном користи нису ни постојала у оно доба.

Три работје, три кулука у правом смислу те речи, које су лежале на жупи јесу: *понос*, на који је имао право владалац за време путовања по земљи; *приселица* на коју су имали право: владалац на свим земљама, и властела на својим земљама и земљама над којима је имала управу; и *градозиданије* установљено у општем интересу.

Понос царски састојао се у томе што су сви становници жупе морали да му при путовању помажу подвозним средствима на територији своје жупе, и то на ужој територији, а то значи на области села, јер чл. 60 јасно каже: „Цара вак да диже куде камо гредe; град вак до жупе, и жупа до жупе, и паки жупа до града“, дакле жупа је одвојена од града у погледу те своје обавезе, која је и на граду почивала, који се није, као што ћемо видети, састојао једино из варошког ужег атара, већ је имао и изван вароши земаља.

Приселица је право властелина којему одговара обавеза становништва да му при путовању пружи хране за људе му и стоку, преноћиште, можда и саму пратњу. Она се нејаско регулише у два члана, у 155 и 156. Први за у будуће забрањује свако право на приселицу сем случаја великога властелина стегоноше, и случаја, како га Новаковић тумачи, када властелин има поред своје земље још и какве њој граничне проније. Из другог члана („на земљи царства ми, рекше на меропшинах, да не узимају властеле приселице ни ину коју плату, разве да плаћају от куће“), који забрањује властели право приселице на владаочевим и државним земљама, изилази да су је они уживали на својим земљама, а да су на осталим све то морали плаћати, али су имали ипак право да захтевају све те услуге. Владалац је имао такође право приселице, регулисано обичајем, а на манастирским селима хрисовуљима.

Градозиданије је некада, према времену, била најтежа дужност. Она почива на целој жупи у ширем смислу а у корист града, који не мора бити баш и сама варош, а у толико што је цела жупа обавезна да свој град одржава у исправном стању. Чл. 127 овако гласи: „Где се град обори или кула, да га направе граждани тога-зи града и жупа

што јест предел тога града“. Ова дужност лежи дакле подједнако и на грађанима, те је жупу вероватно мање притискивала, јер је њених ванградских становника било много више но: варошких, али је било жупа и таквих које су имале више градова и кула. Жупљани су давали грађу и обичну радну снагу. Како је то сматрано иначе као једна од тежих работа, то је и она често била предмет ослобођавања у случају поклона манастиру, те је у толико теже падала на саме градове и на остала непоклоњена села.

Поред ових дужности било је и права које је жупа уживала. Од ових по правним изворима познајемо само *право на њашу* које се задржало још из старих времена. Чл. 75 регулише га овако: „Жупа жупе да не попаса добитком ништа. Ако ли се најде једно село у то-зи жупе у кога љубо властелина, или јест царства ми, или јест црковно село, или властеличића, оному-зи селу нико да не забрани пасти, да пасе куде и жупа“, а чл. 74 наређује да свако село мора са осталима напасти своју стоку на истом месту. Из овога изилази да је свака жупа имала заједничке пашњаке који су стајали на расположењу свим њеним становницима — вероватно са изузетком грађана — и на које су они имали иста права па ма коме вишем господару припадали. Ова пасишта била су један део оног трећег саставног дела жупе и тачно су била ограничена. А да су такве земље постојале и у ранија времена, видимо у старијим хрисовуљима, као у једном Владислављевом¹⁾ где се при ограничавању каже да оно што лежи с једне стране припада жупи, а не селу дакле, а што лежи с друге стране цркви. Као што су онда по правилу тек жупе имале своје испаше, тако их сада имају, или су до скоро имала, села под именом испуста.

За сточарство онога доба од важности је била и жиропађа, али на њу жупа није имала никаквог права, већ је то по чл. 190. била нека врста владаочевог регала који је он на пола делио са властелином који је том жупом управљао. То не значи да се жупа није могла користити њоме, већ значи да је се и тај регал уступао за новац, па је тако и жупа могла или цела узимати жиропађу и плаћати *жировнину*, или поједини њени становници, јер је право на наплату те таксе веома често уступано манастирима, што значи да се газдинство владачево и властеле није свакада њиме користило, већ га уступало.

На *колеktivну одговорност* која се простире на целу жупу налазимо још и у најранијим споменицима. Тако се у хрисовуљу Стевана Првовенчаног²⁾ из првих година XIII века, којим дубровачким трговцима признаје право слободног трговања, предвиђа случај да такав трговац претрпи какву

¹⁾ Споменик III, 6.

²⁾ Miklosich, Monumenta Serbica, Viennae, 1858, XIX.

штету, и наређује жупи или да пронађе учиниоца или да је сама накнади. Доцније је тај круг одговорности сужен на село, као за време Уроша, који у једном од својих трговинских хрисовуља наређује¹⁾ да такву штету село накнади, ако то већ сам владалац не учини. У једном споменику исте природе поново је жупа одговорна²⁾. У доба Душана прво је владалац обавезан да накнади штету па после да се наплаћује од онога који ју је начинио, ако га нађе³⁾.

О нарочитој врсти жупа, о крајиштима, жупама на граници државне области, овде се нема шта рећи; о њима ће више бити говора у трећем делу, о властима.

СЕЛО.

Најмање јединице државне обласне поделе — поред градова и тргова, који су друге врсте — јесу *села*, која, као и жупе, имају један јавно-правни карактер, а од жупе се разликују и по томе што нису само обласни појам већ и једно насељено место које се даље обласно не дели, јер засеоци, који су слични предграђима, немају никаквог јавно-правног карактера.

Село је у правима и дужностима најбогатији субјект. Оно је најважнија самостална обласна јединица која владоцу, властели, цркви, властима као јемац за њихова права — која су у ствари била примања, приходи — стоји. Село је у највише случајева круг на који пада кривична одговорност и дужност накнаде штете.

Зато ћемо село прво посматрати, после неких општих напомена, као објекат разних обавеза, кулука и данака, затим као носиоца права и привилегија, па најзад као јединицу која одговара грађански и кривично.

Као настањено место и обласна јединица свако село има своје *име* које води од потока, брда, свога топографског облика, положаја, или од које своје породице. Званично село се зна само по имену, а границе му се помињу у изворима само када је то потребно, а то обично бива у случају поклона цркви или манастиру када се граничи са непоклоњеним селима.

Зашто је познавање граница било тако важно ја сам већ нагласио, али је то код села било много важније јер је оно субјекат са много више права и привилегија, и објекат на коме почива много разноликих дужности, а поред тога у највише кривичних и грађанских случајева оно одговара. Ово је ограничење било изгледа један важан задатак управних и

¹⁾ Ibidem, LIII.

²⁾ Ibidem, LXXXI.

³⁾ Ibid. CXXVII.

судских власти, а било је свакада веома пажљиво извођено. *Границе* између села нису биле свакада тако природне као код жупа, те се морала често провлачити вештачка граница. За углове, тачке прелома употребљавани су или стални објекти, као воденице, каменоломи, куће, стражаре, пастирске колибе, упадљива велика и стара дрвета, или јаки камени стубови, већином од мермера, који су побијани у земљу. Сама гранична линија, синор, ишла је потоком, ивицом шуме; планинским гребеном, обалом реке или језера, путем. Површински објекти или се придају цели једном селу или се деле, као што се у једном хрисовуљу помиње да је једно језеро дато пола селу а пола цркви, или да је гранични камен ударен усред језера, јер својина вода повлачи знатна права а понекада и дужности за сопственика.

Колико је по ондашњи правни живот познавање ових граница, не само због својине, било од велике важности види се и по томе што се у неким хрисовуљима помиње цео поступак, судски и административни, у споровима око сеоских граница и њихових имања.

Тим важним предметом спора бави се и сам Законик у чл. 79 где каже: „А за међе и за земљу што се потворају села међу собом, да иште судом от светаго краља кади си је преставил...“ и у чл. 80 „За међе селске да даду обоји који ишту сведоке, он половину а он половину по закону; да куде реку сведоци, тогова-зи да јест“, из чега изилази јасно да је ово била нека врста пороте. У дечанском хрисовуљу¹⁾ налазимо извештај о раду једног таквог суда: краљ је био послао две судије и са њима 24 сведока да повуку границу између села Средне и Кузмине. А има сачуван акт где се помиње такав један спор између манастира Хилендара и села Косорић, и том је приликом владалац у наредби приставу изнео и поступак суда²⁾. Доцније се на лице места упућују челници и кефалије, административни органи, на место судија.

Као управна област село је најмања јединица, са кнезом на челу.

Село је било исто тако најмања обласна јединица и за канонско право. Обласна организација цркве почива на епископијама, чији су делови парохије, нурије, које се поклапају са селима, јер Законик у чл. 11 наређује: „И светитељије да поставе духовници по всех иноријах, по градовех и по селлах“.

Село се даље не дели ни у ком погледу. Истина је да има доста села са засеоцима, па се налазе села и са по два засеока, као Храстовница која је имала два, Прилепи и Преки Луг који су оба били толико велики колико и само село¹⁾, — али таква подела нема никаквог значаја по јавно правне одношаје. Исти је случај и са селиштима, т. ј. напуштеним, вољом или, пре, казном, агломерацијама сеоским.

¹⁾ Милош С. Милојевић, Дечанске хрисовуље, Гласник 2. од. XII, Београд 1880, 26.

²⁾ Законски Споменици, стр. 397.

Село као територијална јединица било је састављено из *две врсте земаља*: једне су оне које су биле у појединачној својини, и оне не би имале никакве везе са јавним правом када ово не би био Средњи Век; друге су заједничко, селско имање које не мора безусловно престављати земљиште, већ може бити и какво право уживања. У сваком случају ова је некретна својина била скопчана са каквом њом одговарајућом работом или са неким данком.

Земље које се налазе у појединачној својини могу припадати различитим сопственицима: држави, владоцу, цркви, властели, манастирима као и самим себрима, сељацима, пастирима или занатлијама. Цело село или један део његов могу припадати само једном од виших баштиника; као што су властелин или манастир, апстрахујемо остале. Али такво стање нема утицаја по заједничке данке и работе и права сем случаја специјалног ослобођења оног дела који припада вишим баштиницима. Сваки такав део може бити предмет правних послова, приватне и јавно-правне природе, а да не ремети дотадашњи однос осталих делова, па ни свој према њима.

У селу, даље, могу постојати и парцеле које припадају становницима осталих села — то би била нека врста двовласника — а те су земље обично или *куљенице* или *џрђије*, мирази. У овом је случају важно да те парцеле уживају неку врсту екстериторијалности сеоске, као што се то види из Душанова хрисовуља манастиру св. Арханђела Михаила и Гаврила у Призрену²⁾ где је прописано да работе, данци итд. прописани за манастиру у поклоњеним селима поклоњене људе не важе за горе поменуте парцеле, то јест за оне којих су сопственици сељаци из непоклоњених села, док, напротив, важе за парцеле које становници поклоњених села имају негде у непоклоњеним селима, будући да је у овим поклоњенима од важности био једино лични моменат.

Све су ово моменти о којима су разне власти имале дужност да воде неку врсту евиденције.

Као селску *заједничку својину* ваља поменути на прво место *пашњаке*, иако у самом Законику о њима за села нема изричних прописа већ тек за целу жупу, јер се из многих места у изворима може закључити да су и села веома често имала своје селске пашњаке; овоме иду у прилог и прописи у самоме Законику који говоре о путовањима пастира и о таксама за напасање стоке. У горе поменутоме хрисовуљу Душановом за извесна поклоњена села одвајају се и ограничавају пашњаци.

Већ је редовнији случај био да села имају *џланине* и *шуме*, али то већ није била својина колективна већ нека

1) Дечанске хрисовуље, 11 и 12.

2) Гласник XV.

врста зоне утицаја, која је целоме селу припадала, како сељацима тако и господарима, властели или манастиру. Једини су они имали право да је присвајају крчењем и да у њима секу дрва за своје потребе. Тако видимо да је краљ Милутин селу Уљарима, које је поклонио манастиру Хилендару¹⁾ 1318 године, уступио та права у шумама које су делом припадале архиепископу, дозволио им сечу за грађу, и огрев и признао баштинско право на оне просторије које у тој шуми искрче и заграде.

Поред овога имала су села и разне *правине*, али се не зна тачно шта то значи и шта те правине садрже; највероватније је да су то била права, неке изузетне повластице, које села по правилу и редовно немају, скуп свих разноликих у ранија времена признатих им права. Судаћи по неким изворима изгледало би као да то нису имовинска права, већ пре разне врсте ужитака, или нека врста колективних регала палих у руке себара. По другим хрисовуљима судаћи изгледа да је власник тих правина био у ствари виши господар села, али да су биле такве природе да их је могао уживати само преко себара, сељана. У хрисовуљу из 1353²⁾ којим се митрополиту Јакову поклања једна црква са много земаља, налазимо после обичних предмета поклона, као што су њиве, ливаде, људе, и извесне од тих правина: „винограде, воденице, купљенице, задушнице, ловишта и просто речено све правине“. Дечанским хрисовуљом добио је манастир око 30 рибара а са њима рибарску правину на језеру, ловиште, један део језера да си имају. Доцније ће се видети да виногради нису биле никакве правине, а да су се све правине биле развиле из владаочевих регала делом, делом су представљале сваку изузетну привредну грану у селу, поред повластица у правом смислу те речи.

Као закључак можемо рећи да су *саставни делови села*, али не свакога, били ови: *земље које су припадале појединцима, колективна својина, земље које нису ниједном појединцу припадале, али које је сваки могао присвајати*, и најзад *разне врсте ужитака* привредне природе.

Једна нарочита подела села на две врсте долази од претежног привредног занимања њиховог становништва, а зависи донекле и од положаја самога села, тако да она услед тога имају различита права и дужности.

Прву групу образују обична *земљорадничка села*, села у правом смислу те речи, села на која правни извори свакада мисле када их помињу без даље ознаке, села чији се мештани баве поглавито обрадом земље и другим гранама привреде као споредним занимањем. Другу групу представљају *својачарска села* или *кашунци*, која су, иако бројем мања, ипак,

¹⁾ Споменик III, 24.

²⁾ Гласник XXIV, 244.

може бити, била од већег значаја по народну привреду која је онда била у знаку сточарства. Ти су катуни били седиште *влаха и арбанаса*, два племена која су се још од давнине бавила сточарством у тим крајевима. Новаковић¹⁾ каже да су власи оно племе које је своје румунско име задржало и које се данас зове куцовласима, једна мешавина, више мање, између староседелаца и Римљана; арбанаси су староседеоци са западног дела полуострва. Али се у то доба реч *власи* употребљавала једино, поред речи *станици*, *пастури*, да значи сточаре, иако се њима на супрот некада помињу и арбанаси у изворима, а све те речи служе једино да означе сељане који нису мерописи, то јест који нису земљорадници, који се неки пут зову и Србљи, а они остали Власи, као што се њихово село под именом *кашуна* некад противставља редовном типу села, *меројшини*.

Сточарска села налазе се већином у планинама где има великих и бујних пашњака. Земљорадњом се нису бавила једно што сам предео није био подесан за такву привреду, друго што су водила више мање номадски живот. Тип њихових села изгледа да је био тип данашњих бачија. Али не треба мислити да су редовно и сва села и сви сељани у оно доба излазили с пролећа у брда и с јесени се враћали у жупније крајеве; могли су они и у удаљеније крајеве ићи на зимовање, као што су могли цео свој живот баш у своме селу провести; — све је зависило од прилика. Изгледа да су та стална, и та летња станишта била звана катуни. А како је било и више мање сталних насеља влаха, то су њихова села брижљиво обележена и ограничена; из дечанског хрисовуља види се да су била мања пространством. Њихови зимовници нису били стални, будући да су имали право да под извесним условима проводе зиму где хоће.

Само не треба мислити да није било пастирских села са истим начином живота који је владао и код меропаха, земљорадника: постепених прелаза из једног занимања у друго било је, а ни само сточарство није свакада искључивало земљораднички тип села и живота. Исто је тако било села у којима је поред влаха било и меропаха као и меропашких села са извесним бројем влаха. Исто би тако погрешно било мислити да су пастири били везани за планине, јер ни данас сточарство није безусловно везано за висине, за брда, — јер планина ни данас не значи брдо, већ пре шуму, или тачније предео у коме нема кућа са осталим зградама, дворишта, предео где се налазе само трла²⁾.

Између меропаха и влаха постојао је извештан антагонизам због у неколико довољнијег положаја влаха и због неких

¹⁾ Новаковић, Душанов Законик, стр. 192.

²⁾ Мисача је давно била планина за село Врбицу; до пре неког времена ту су била врбичка трла; данас је то право село.

њихових права која су штетила интересе меропаха. Бојеви међу њима нису били ретки. И сам се Законик бави њима и такве битке кажњава великим казнама.

Једно село, било земљорадничко или сточарско, јесте јединица која има заједничка права и дужности, која колективно одговара грађански и кривично. Њихове дужности, работе могу се поделити у две групе: једне су активне, работе у правом смислу, друге су пасивне и оне се састоје у трпљењу нечије радње; у обавези да трећим лицима дозвољавају искоришћење њихових права. У општу групу работа долазе *стражарење, преноћиште, преданак, биваковање, послаништво, приселица, зимовање*, а поред тога и *колективно јемство*. У последњем случају село је или деликвент, или стварни или презумптивни проузроковач штете; у кривицама оно се обично веома строго кажњава а у питањима накнаде штете одговара својом имаовином.

Стражарење је било уведено у општем интересу и може бити двојако: једном је село обавезно само да да стражаре, у другом случају оно мора и саму стражарску службу организовати, када је оно једино и одговорно. Први је случај предвиђен чл. 157 по коме свако село мора преставнику власти, који је овде кефалија, дати извештај број стражара; ови су под његовим заповестима, а он сам организује саму стражарску службу. Као и од сваке друге обавезе, село је могло бити ослобођено и од ове врсте стражарења, као што видимо у хрисовуљу Хилендару којим Милутин ослобађа једно село које је раније због Грка давало стражу, али под условом да шаље једног човека да у манастирском пристаништу чува стражу¹⁾; и у многобројним другим.

Другим случајем стражарења бави се чл. 158, који наређује за случај да се између две жупе налазе пушта ненасељена места да оближња села сама чувају стражу на томе појасу. Та села одговарају за све што се пролазницима деси ако је стража рђаво организована или је никако и нема.

Стражари су били дужни, ако то путници устраже, да их прате од једне страже до друге (чл. 160).

Таква места на којима су биле страже звала су се *стража* или *стражциште*, (напуштене стражаре) а састојала су се из зграда и других зграда за преноћиште и одмор путника и каравана, за смештај робе.

Преноћиште. Чл. 159 наређује у овоме погледу још једну дужност селу: оно мора свакада примити на преноћиште путника и његову робу. Не зна се да ли је за сам непријем постојала каква казна, али се село кажњавало ако услед непријема путник преноћи ван села и претрпи какву штету, а о томе ће бити говора доцније.

Исто тако право на преноћиште имали су по чл. 187 цар, царица, стада и коњи цареви, али за разлику од прено-

¹⁾ Споменик III, с. 11.

ћишта обичних путника, за овим путницима забрањено је пастирима да се ради преноћишта задржавају у истим тим селима, и то под претњом велике казне, оштете.

Преданак је била обавеза села да прими на одмарање пастире, али је било слободно да одбије оне који би за првима дошли у истој намери: ти су морали ићи даље и у наредном селу се одмарати, које пре тога није имало на одмору никакве пастире са стадима. Остану ли ипак на одмору у таквом селу плаћају селу што су попасли; поред тога и казну од које пола селу а пола владоцу.

Биваковање. Чл. 135 дозвољава војсци да се ради одмарања задржава у селима, али, као и у горњем случају, забрањује другим трупам које за првима иду да се у истом селу одмарају. Казна, ни права ни накнада, није предвиђена што изненађује када је познато да у тим питањима ни за владоца нема изузетка.

Приселица. Из чл. 57, 125, 135 и 166 изгледа да се може закључити да је властелин имао некакво право гостовања, али само на својим земљама, у својим селима. Чл. 133 наређује такође целом селу да даде приселицу владаочевом посланику, као и посланику кога страног владара, а то значи да му даде хране за људе и стоку, преноћиште, „да му се чини част“, те се може закључити да се у томе уопште и свака приселица састојала. Али приселица није била само лична. И по самом Законику и по многим местима у хрисовуљима, као да на приселицу имају право и сва она лица која се старају о владачевој стоци, коњима, псима, соколима, свињама и т. д.; тако су себри-сељаци једном приликом ослобођени војске, ексарха, подарка ког било, сем позоба... а псару да дају или ручак или вечеру, како га време затекне¹⁾

Зимовање. Да је сточарство било од великог значаја у старој српској држави види се већ и по томе што је право на зимовање било опште познато начело које се могло истаћи према свакоме сопственику испаша, па можда и сена. Доказа има у многим хрисовуљима па и у самом Законику. У једном хрисовуљу из 1353 године видимо да нису само власи били пастири, већ да их је било и Србаља: по њему пастири имају право да зимују и на црквеним земљама, разуме се плаћајући травнину²⁾, а да то није био изузетак видимо и из хрисовуља из године 1348 по коме пастир када застане на црквеној земљи не плаћа никакву казну, коју би платио у случају чл. 76, сем случаја насиља, већ једино накнаду за попашу, одређену таксу³⁾. Али у једном много ранијем хрисовуљу, Владисављевом⁴⁾ цркви св. Николе, читамо да Арбанасин нема

1) Споменик III, стр. 29.

2) Гласник XXIV, 246.

3) Гласник XV, 301.

4) Monumenta Serbica, XXXII.

право да зимује на њеним земљама, што значи једну повластицу тих села. По једном месту у дечанском хрисовуљу изгледа да тога права уопште никако нису ни уживала ни према коме она села која су била већ добила велике пашњаке за ту сврху, као у њој поменута два села. Тако је и манастир Жича био добио неколико села којима је то опште право било одузето, јер им је истим актом Првовенчани поклонили неке земље на Котленику, једне као летње, друге као зимње пашњаке¹⁾. Величина, *ѿравнине*, то јест накнаде за зимовање и попашу, одређена је у самом Законику, по чијем чл. 197. пастири плаћају властелину на чије земље дођу да зимују од прилике од 100 грла по једно. По Дечанском хрисовуљу плаћало се нешто више.

Ја сам работе поделио на личне, сеоске и жупске, зато што изгледа да су се извесне разрезивале на целу жупу, друге на цело село и т. д. односно да се водило рачуна да редом сва села, односно све куће учествују у њима, па се зато оне помињу на разним местима.

Колекѿивна одговорност села може бити *кривична* у случају крађе, противзаконог ковања новца и у случају боја између села, а као *грађанска* постоји у облику накнаде штете у случају паљевине, недозвољеног или одбијеног преноћишта, недовољне или никакве страже, и, раније, у случају да трговац ма какву штету претрпи.

Чл. 145 забрањује крађе и разбојништва и чини све село одговорним ако се у њему нађе крадљивац или разбојник. Казна је веома строга и састоји се из конфискације целе имаовине сељана а они се сами расељавају. Шта са таквима бива Законик нигде не каже, али је вероватно да они сnose извесну материјалну *caritis deminutio* и да се морају другим сељацима или властели и манастирима предавати као обични надничари, о чему има потврде у Душановом помињаном хрисовуљу манастиру Св. Арх. Михаила и Гаврила где се наређује да *расејаници* раде као и док су били код властеле.

По чл. 169 иста казна погађа село ако се на његовој области нађе златар да кује новце, јер је то била привилегија јединих градова и неких тргова. Разлика између та два случаја, судећи по гласу текста, састојала се у томе што је у првом случају село постајало државно, а у другом је остајало властелиново и даље, али без радника.

Дешавало се често да се села око граница и имања заваде и воде крваве борбе. Како је то било од штете и по власника села а и по саму државу, то се такви случајеви кажњавају *ѿошком*, општом казном за бој, у корист властелина пола а пола у корист владоца; сама потка износила је за села 50 а за катуне 100 перпера (чл. 77). У Босни се бој у то време кажњавао конфискацијом, зашто имамо примера у

¹⁾ Monumenta Serbica XVIII.

једном Твртковом хрисовуљу где каже да је сељаке села Колозбог боја, у коме је остало шест мртвих, растерао а земљу себи присвојио¹⁾).

Грађанска одговорност села јавља се у обавези накнаде штете, и то већином у случају невршења својих обавеза. То су они прописи из чл. 158 и 159. Када пролазници и путници претрпе какву штету, село је дужно да им је накнади јер се сматра да је не би било да су они добро или уопште да су организовали и држали страже. Недозвољавање путницима да преноће у селу повлачи накнаду штете само ако путник услед тога преноћи ван села и какву штету претрпи. Чисто грађанска накнада штете у колико није никаква казна за какву омисију, види се у два случаја: по чл. 99 село је дужно да пронађе паликућу и да га преда властима или да накнади штету у случају да се у селу упали кућа, гумно, сено или слама итд. Најзад, али само у доба Уроша, село је дужно накнадити трговцу ма какву штету коју он претрпи; доцније је то била дужност целе жупе.

Г Р А Д.

Град је био центар жупе и седишта свих власти, а нарочито судије и кефалије. Чл. 127 каже „и жупа што јест предел тога града“, иначе је варош, град, један обласни појам сасвим одвојен од жупе, која је опет општи, скупни појам за своје саставне делове, а то су била само села, јер град лежи само територијално у жупи, али се он готово никад под жупом не подразумева. У споменицима се жупи вагда противставља град, а села подразумевају. Када се поклања жупа поклањају се села, а не град. За то има непосредних доказа у многим хрисовуљима, а посредних и у Законику где се у чл. 103 прописују таксе за пренос тих великих имања: за село 30 перпера, за жупу 30 перпера од села, а за град коњ и свита.

Поред овога град се разликује од остале жупе и по своме трговачко-занатлиском карактеру, што не значи да у њему није било меропаха, себара, отрока, јер се чак, томе на супрот, може тврдити да су баш у градовима становали отроци људи без куће и кућишта и стојећи под влашћу осталих грађана, и себри у правом смислу, т. ј. слободни људи, али такви који нису ни меропси, ни власи, нити занатлије.

Како је град центар привредног живота то међу његовим становницима налазимо у највећем броју занатлије. Између осам људи које је краљ Урош био поклатио Хилендару²⁾ налазимо коваче, клубучаре, златаре, обућаре, кројаче, а сви

¹⁾ Mon. Serbica, CCXI.

²⁾ Monumenta Serbica LXII.

су они били из подграђа града Штипа. Занати су се, као и трговина, много више рентирали у варошима које су биле и место тргова или вашара или чешћих пијачних дана, ако већ трг није био сталан.

Сваки град има своје *име* које је некада исто које и жупа носи. Исто име носе и сви остали саставни делови града када процес развијања није дотле дошао да се неки део њихов развио у самостално насељено место.

Уопште, али не свакада, област једнога града састојала се из три дела: сам *град*, тврђава или варош, *предграђе* или како се онда већином због свога положаја према граду *подграђе* звало, и *околина* или *градска земља*.

Град у ужем смислу, онај део који се налазио унутар градских зидова или око њих, састојао се, као и данас свака паланка, из приватних зграда, јавних зграда, радионица, дућана, стоваришта, магаза, гостионица којих је свака варош морала имати, данашњих вила са баштама, па и кућа за издавање¹⁾. Приватно-правни карактер ових имања био је разноврстан: као што су могла бити властеоска баштина, тако се дешавало да су и својина обичних себара, слободних људи, или сокалника и других мајстора, занатлија, имања која је владалац могао поклонити властели или манастирима, ако су баштина таквих људи који се могу поклањати.

Подграђе, други круг који се у развиту правога града у варош образовао, носи исти карактер као и град и налази се изван зидова, на ове наслоњен, а неки пут и удаљен од овога. Ово је подграђе некада, према приликама, било село, или мала каквог села. У једном хрисовуљу²⁾ налазимо леп пример за тако довршен процес одвајања: манастир Пантелеимон био је добио међу разним селима и село Подграђе; у XIV веку Стеван Остојић био је поконио браћи Драгишићима, поред осталог, и у жупи Глаж град Глаж и испод њега варош Сриду и село Подграђе³⁾

Околина, или градска земља, јесте трећи саставни део једнога града. Она је потпуно слична сеоској земљи у колико се састоји из имања за обделавање, и служи градским становницима за исти циљ за који меропсима. Имало је градова који су задржали чист карактер тврдиње, или јаког занатлиског и трговачког центра, те нису ни имали такве околине, али да их је већина имала служи као доказ и сам Законик који се њоме у неколико чланова бави. Тако чл. 126 каже „Градска земља што је около града, што се на њој гуси или украде, да плати то-зи све околина“. У чл. 124 и 137, потврђују се све простагме и хрисовуље, у првome грчких освојених градова, у другоме српских, и све оно што им је као

¹⁾ Примери доцније у глави о приватној некретној својини.

²⁾ Гласник XXIV, 273.

³⁾ Monumenta Serbica, CCCLIII.

привилегија или земља поклоњено. У погледу приватнога права на овој околини имамо две врсте земаља: једне су приватна појединачна својина, друге су сличне пашњацима или шумама и припадају целом граду. То се бар може видети из једног хрисовуља којим је властелин Иванко, поред осталог, и неколико парцела и винограда изван града од грађана био купио¹⁾. Овај се трећи део одликује и по томе што некада самостално одговара за на њему почињена недела.

Иако је поклањање целих градова било ретко, ипак је јасно да је и град са свим својим саставним деловима морао бити тачно одвојен и ограничен од осталих обласних јединица.

Као жупа, као село, тако је и град био и целина једна која има права и дужности, само је он био много повлашћенији, нарочито упоређен са селима. Кривична колективна одговорност у граду може се рећи да није постојала; неколико пута само град је дужан да накнади штету.

Обавезе које на граду леже јесу: *градозиданије, понос цара и продаја намирница у пола цене кефалији.*

Градозиданије, услед тога што су у жупи многа села била од њега ослобођена, падало је често теже на грађане но на сељане (чл. 127). Ова је обавеза лежала само на поданицима а не и на странцима, што се може закључити из околности да су они учествовали у тој работи само када су имали своје баштине, као што је то кнез Лазар једном приликом прописао²⁾. Изгледа да су грађани давали и некакве страже, али о томе нема непосредних доказа сем неколико хрисовуља у којима стоји да су Дубровчани ослобођени од градозиданија и давања страже³⁾.

Понос цара регулисан је чл. 60 и теже је падао на град, но на жупу и њена села: сам понос није могао бити тако тежак, али је задржавање владаочево и његове пратње у градовима изазивало велике трошкове, јер се он по селима није могао радо задржавати.

Продаја у пола цене пшенице, вина и мяса кефалији регулисана је у чл. 63 и може се сматрати као нека врста плате кефалији, плате коју је он на тај начин од грађана добијао што је, вероватно на ком другом месту, одређену количину тих намирница куповао, и то у пола пијачне цене.

Насупрот овим обавезама и дужностима можемо поменути и неколико права и привилегија градова. Тако чл. 125 изрично забрањује приселицу у градовима: они нису обавезни да примају ни властелу нити какве чиновнике, то јест да се о своме трошку старају о његовом боравку, стану, храни и т. д. Тај члан наређује да сваки који дође у град, био он мали човек или велики, то јест властелин или какав чиновник

¹⁾ Споменик III, 3.

²⁾ Monumenta Serbica, CXCV

³⁾ Гласник XXVI, -196

државни или црквени, иде у гостионицу а од грађана не сме ништа тражити. Овај нам члан показује да се приселица није састојала само у материјалним давањима, већ и у чувању саме пратње и пртљага, робе, и т. д., јер он наређује стањанину, гостионичару, да је чува и чини га одговорним за све што му путник преда. — По чл. 170 у градовима се смеју бавити златари и ковати новац и израђивати и остале потребе од сребра и злата. Да су велики градови искоришћавали то право, налазимо доказа у многим новцима који носе назив разних градова, али како је финансиска страна тога ковања новца била регулисана између владоца и златара, а можда и градова то нам није познато.

Поред заједничких права и дужности налазимо и колективну одговорност у кривичним делима као знак обласне јединице, а баш тај знак код градова не сретамо. На селу је услед развијеног породично-задружног и заједничког живота, услед одсуства јаче државне власти и могла бити заведена колективна кривична одговорност, али је у варошима сваки за себе живио, индивидуалност је расла, промет је био жив, те је солидарност постала немогућа, у крајњем случају неправедна. Поред тога у граду је било и разноликих власти којима је прва дужност били да се старају о јавној безбедности. Ипак је и у граду постојала колективна кривична одговорност у једном случају: када у граду кујунџија *шајно* кује новац, град плаћа казну колику владалац одреди. У једном другом случају градска земља одговара за накнаду штете: по чл. 126 становници околине накнађују штету услед крађе или разбојништва.

Т Р Г.

Поред града који има свака жупа, дешава се да по нека жупа има и трг и то у смислу и значењу места, а не извесног пијачног дана у месецу или години. У споменицама ваља разликовати три значења ове речи: једном реч трг значи место, насеље, и у томе нас смислу он овде интересује; други пут дан и нечије право да на одређеном месту држи трг, то јест пијачни дан; и најзад приход таквог једног пијачног дана, таквог једног вашара, или таквог једног тржишног дана. Овакав трг, који је само место, изгледа да би се равнао у неколико нашим доскорашњим вашариштима, на којима је било готових зграда за трговце и њихову робу, за занатлије итд.

Обично су се град и трг на једном истом месту налазили када је то био велики град, али је то често било и само какво село са правом да држи трг, па се тржишно место претворило у самосталну обласну јединицу. Нема непосредних доказа да су и тргови били ограничавани, али је то јасно због принципа колективне одговорности која је

некада и за тргове важила, Ни трг није био проста обласна јединица већ је као и варош и село имао својих саставних делова: поред самог трга у ужем смислу под тим се именоване разумеју и земље које су му припадале а које се тада обично називају правинама. И трг је могао бити предмет поклона као и село. Тако монахиња Евгенија поклања манастиру св. Пантелџиомона трг Копорићи са земљама, са правинама као што је то све ограничено¹⁾. Значајан је и један хрисовуљ деспота Ђурђа²⁾ којим Радичу потврђује разне баштине, па му потврђује и трг Дебрц и панађур о празнику светаго Панделеиомона и село које прилага к тргу Дебрцу Прхово. Друга реч значи пијачни дан а не више насељено место, а тиме хоће да се каже да Радич тога дана прикуља за себе све тржишне приходе. Ово нас место учи да се трг могао поклањати и без права на тржишне приходе, да је трг обласна јединица, да има и изван свога ужег атара још и један шири атар који не мора бити само земља већ и читаво село. Разуме се да су много чешће поклањани само приходи са тргова него сами тргови. Ка што је трг могао имати села под собом тако је било и села са тргом; у хрисовуљу којим се поклања село Крушево са тргом³⁾ та реч значи данашње вашариште и право прикупљања такса, а цео пример преставља степен у развјатку тргова, који су доцније ступали на место села и од њих стварали градове.

Као део државне области трг је једно од најважнијих насељених места, не само због извесних својих привилегија већ нарочито због својих житеља и многих странаца који су се у њему трговине ради бавили. Као важна трговачка места тргови су имали и нарочите чиновнике који су наплаћивали царинске, трговинске и тржишне таксе.

Са апсолутном сигурношћу не може се много рећи о правима и дужностима тргова. Поред градова и тргови су имали право по Законику да држе златаре и да кују новце. Општа стражарска дужност изгледа да је и за тргове постојала, јер тек у понеким хрисовуљима срећамо да се они те дужности ослобођавају.

1) Гласник XXIV, 272.

2) Споменик III, 3.

3) Српска Краљ. Академија, Споменик IV, 1890 Светостефанска хрисовуља, 5. За овај хрисовуљ Јован Радонић тврди да је фалсификат (Летопис 183); али како он није и целом својом садржином лажан, већ пре само својом формом. то се ја ипак њиме служим као оригиналом.

4

ПРЕГЛЕД НОВИХ КЊИГА

1. ИНТЕРНЕТ ГЕНЕРАЦИЈА: ДЕЗОРИЈЕНТИСАНОСТ ДЕЦЕ
У ДИГИТАЛНОМ ДОБУ
Џин Твенги
Нови Сад: Психополис институт, 2019.
2. СУПЕРВИЗИЈА И КОУЧИНГ У ТРАНСАКЦИОНОЈ АНАЛИЗИ:
РАСТ И УЧЕЊЕ У ПРОФЕСИОНАЛНОЈ ПРАКСИ
Хилари Кохрејн, Труди Њутон
Нови Сад: Психополис институт, 2019.
3. ПСИХОЛОГИЈА ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА:
КАКО СА НАСИЛНИШТВОМ У ШКОЛИ
Питер К. Смит
Нови Сад: Психополис институт, 2019.
4. ПСИХОЛОГИЈА ПОВЕРЕЊА: ЗАШТО ВЕРУЈЕМО ЉУДИМА?
Кен Џ. Ротенберг
Нови Сад: Психополис институт, 2019.
5. СМРТ НОВЦА: НАСТУПАЈУЋИ КОЛАПС МЕЂУНАРОДНОГ
МОНЕТАРНОГ СИСТЕМА
Џејмс Рикардс
Нови Сад: Психополис институт, 2019.
6. ТРАНСАКЦИОНА АНАЛИЗА: СТО КЉУЧНИХ ИДЕЈА
И ТЕХНИКА
Марк Видоусон
Нови Сад: Психополис институт, 2019.
7. ТАЈНИ ЖИВОТ ВЕЛИКИХ СЛИКАРА И ВАЈАРА:
СВЕ ОНО ШТО ВАМ НАСТАВНИЦИ НИКАД НИСУ РЕКЛИ
О ВЕЛИКИМ СЛИКАРИМА И ВАЈАРИМА
Елизабет Ландеј
Београд: Evro Book, 2019.
8. ЕЛЕКТРОНСКИ МЕДИЈИ И КРАЈ КУЛТУРЕ ПИСМЕНОСТИ
Маршал Меклуан
Лозница: Карпос, 2018.
9. ЉУБАВ И ПИСАЊЕ ПО РОЛАНУ БАРТУ
Приредио Дејан Аничкић
Лозница: Карпос, 2018.
10. МОЈ ЖИВОТ И ДРУГИ ЕСЕЈИ
Дејвид Хјум
Лозница: Карпос, 2018.
11. АВАНТУРЕ ПОД ПЛОЧНИКОМ
Дилан Томас
Београд: ЛОМ, 2019.

12. ЧВОР НА ОМЧИ
Драшко Сикимић
Београд: ЛОМ, 2019.
13. НЕМОЈ МЕ БУДИТИ
Марко Томаш
Београд: ЛОМ, 2019.
14. ПОВЕСТ О МИШКИНУ: ИЛИ КАКО РАСКИНУТИ ЗАРУКЕ
Бора Ћосић
Београд: ЛОМ, 2019.
15. КИНЕСКИ ЦАР
Тилман Рамштет
Београд: ЛОМ, 2019.
16. JUNGOVA CRVENA KNJIGA:
UVOD U ČITANJE I RAZGOVORI SA MURRAY STEINOM
Жанет Принчевац де Вилабланка
Београд: ЛОМ, 2019.
17. РОЗА
Кнут Хамсун
Београд: ЛОМ, 2018.
18. МЕШАВИНАР
Александар Добројевић
Београд: ЛОМ, 2018.
19. БРАТСТВО ЛОЗЕ
Џон Фанте
Београд: ЛОМ, 2018.
20. МИРНИ ДАНИ НА КЛИШИЈУ
Хенри Милер
Београд: ЛОМ, 2018.
21. МАЛЕ СМРТИ
Јелена Кајго
Београд: ЛОМ, 2018.
22. УВЈЕРЉИВО ДРУГИ
Свен Поповић
Београд: ЛОМ, 2018.
23. ПРОСТОДУШНО СРЦЕ
Гистав Флобер
Београд: ЛОМ, 2018.
24. ПРОЗА О ТРАНССИБИРСКОЈ ЖЕЛЕЗНИЦИ
И МАЛОЈ ЖАН ОД ФРАНЦУСКЕ
Блез Сондрар
Београд: ЛОМ, 2018.

25. СИЛА И СОНИ У БЕРЛИНУ
Сања Николић
Београд: ЛОМ, 2018.
26. ПУШКИНОВА БРАДА
Сергеј Довлатов
Београд: ЛОМ, 2018.
27. УПИТАЈ ПРАХ
Џон Фанте
Београд: ЛОМ, 2018.
28. МИСТЕРИЈЕ
Кнут Хамсун
Београд: ЛОМ, 2018.
29. ПРИВИЋЕЊА ИЗ СЕНКЕ
Мансура Изудин
Београд: Геопетика издаваштво, 2019.
30. БРАДА НАТОПЉЕНА КРВЉУ
Даниел Галера
Београд: Геопетика издаваштво, 2019.
31. ТРИ КРАЉА
А Ченг
Београд: Геопетика издаваштво, 2019.
32. СУВА ИГЛА: ИСКАЗИ НАКОН УБОДА
Радивој Шајтинац
Београд: Геопетика издаваштво, 2019.
33. МАРИНА АБРАМОВИЋ: ОД РЕЗА ДО ШАВА
Светлана Рацановић
Београд: Геопетика издаваштво, 2019.
34. СУСРЕТ ПСИХОАНАЛИТИЧАРКЕ И МАРИНЕ АБРАМОВИЋ:
СУСРЕТ УМЕТНИЦЕ И ЖАНЕТ ФИШЕР
Жанет Фишер
Београд: Геопетика издаваштво, 2019.
35. ЈА НЕМАМ СВОЈЕ ИМЕ
Хуа Ју
Београд: Геопетика издаваштво, 2019.
36. ЖИВОТИЊЕ У АФРИЦИ
Ерленд Лу
Београд: Геопетика издаваштво, 2019.
37. РАЗБРАЈАЛИЦА ЗА АНДРЕАСА САМА
Филип Чоловић
Београд: Геопетика издаваштво, 2019.

PREPORUČUJEMO

1. Čedomilj Mijatović: **CARIGRAĐSKE SLIKE I PRILIKE: Putopisne crte** / Loznica: Karpos, 2018.

Preuzeto sa sajta: <http://karposbooks.rs/?s=CARIGRAĐSKE+SLIKE>

Delo *Carigradske slike i prilike – putopisne crte Čede Mijatovića* objavljeno je 1901. godine u Novom Sadu, u izdanju Matice srpske, i od tada ovo delo nije preštampano. U njemu Čedomilj Mijatović (1842–1932), srpski istoričar, diplomata i državnik, vešto prepliće putopisnu prozu, historiografiju i lična sećanja i iskustva u uverljivom i dragocenom slikanju Carigrada. U tome mu je nesumnjivo najviše pomoglo to što je pred sam kraj XIX i početkom XX veka bio srpski diplomata u Istanbulu, što je bio vrstan poznavalac vizantijske i srpske istorije, ali i njegov nepretenciozni stil (prema Slobodanu Jovanoviću „Čeda Mijatović ima divan stil, živo priča, fino opisuje i slika”). U deset poglavlja knjige, Mijatović opisuje Svetu Sofiju i carigradske zidine, Saraj i Jildiz palatu sultana Abdulhamida II (koga je i lično sretao i zadržao ga u izuzetno povoljnom sećanju), Bosfor, istanbulske kvartove Peru i Terapiju, govori o istoriji grada (često upućujući na veze sa Srbijom) i, ono što je možda najvrednije, ostavlja zapise o svakodnevnom životu i običajima Istanbula tog vremena.

Imajući u vidu važnost teksta i autora, ovo novo izdanje *Carigradskih slika i prilika*, priređeno je uz brojne dodatke: rečnik manje poznatih reči, brojne istorijske i filološke komentare, indeks toponima (uz dodate nazive na turskom), retke i dokumentarne fotografije, hronologiju grada. Da bismo delo približili savremenom čitaocu (a i putniku), u ovom izdanju osavremenjeni su pravopis i brojne transkripcije (s dodatom listom svih izmenjenih reči).

2. Roman Ingarden: **KNJIGA O ČOVEKU** / Loznica: Karpos, 2018.

Preuzeto sa sajta: <http://karposbooks.rs/shop/supplementa/knjiga-o-coveku-roman-ingarden/>

Knjiga o čoveku je zbirka eseja Romana Ingardena (1893–1970), poljskog filozofa i jednog od najvažnijih fenomenologa, koja je objavljena neposredno nakon njegove smrti. U esejima se govori o čovekovoju prirodi, o temporalnosti njegove egzistencije i o slobodi govora iz fenomenološke perspektive. Među ovim esejima se po veličini, važnosti i po izuzetno spekulativnom načinu izlaganja, svakako ističe esej *O odgovornosti i njenim ontičkim osnovama*, koji je izvorno objavljen na nemačkom 1970. godine, u prestižnoj filozofskoj ediciji izdavačke kuće Reclam. Za razliku od mnogih drugih dela i razmišljanja o odgovornosti, Ingarden ne govori o tome gde bi sve trebalo preuzimati odgovornost, ne govori o preuzimanju odgovornosti za sve što se dešava u svetu, već, između ostalog, kritikuje svođenje odgovornosti na puko psihološko osećanje koje ima individua. Kao Huserlov učenik on detaljno analizira sam pojam odgovornosti i insistira na shvatanju odgovornosti koje podrazumeva vrednosti kao ontički osnov odgovornosti. Ingardenu je najviše stalo do toga da sačuva bivstveni osnov vrednosti, jer fenomenološki shvaćena odgovornost podrazumeva

uništenje ili stvaranje nekog realnog predmeta kao ontičke osnove određene konkretizovane vrednosti, budući da vrednosti kao idealne suštine mogu biti otelotvorene jedino u nekom realnom predmetu.

3. Aleksandar Gatalica: **RUBINŠTAJN PROTIV HOROVICA I OBRNUTO** / Beograd: Službeni glasnik, 2019.

Preuzeto sa sajta:

<http://www.slglasnik.com/библиотека-уметност-и-култура/едиција-виолински-кључ/рубинштајн-против-хоровица-и-обрнуто>

Ova knjiga obrađuje razdoblje od 102 godine, koliko je prošlo od Rubinštajnovog rođenja do Horoviceve smrti. Istorija ove dvojice pijanista nije samo njihova životna priča, nije samo povest pijanizma već i mala istorija čitavog XX veka. Obojica pijanista proživela su dugačak život i bili svedoci neverovatnog razvoja i neočekivanih otkrića koja su se u ovom stoleću desila. Artur Rubinštajn rodio se u vreme kada se mislilo da čovek kao teži od vazduha nikada neće poleteti i da će se svako telo ubrzano na više od stotinu kilometara jednostavno raspasti. Život je završio u vreme kada su letovi u kosmos postali više od rutine, a kao svetski putnik mnogo je puta leteo avionom i svojim putovanjima opasao čitavu zemljinu kuglu. Vladimir Horovic rodio se malo kasnije: u vreme kada se još verovalo da je car izaslanik Boga na zemlji i da mu je vlast nedodirljiva, u doba kada je najniži stalež u Rusiji tek oslobođen kmetstva i dobio sumnjivu i varljivu slobodu. Ubrzo je doživeo boljševičku revoluciju, umorstvo čitave porodice Romanovih i stvaranje novog društva zakletih prevratnika, radnika i seljaka. Pobegao je odatle da bi postao svedok sloma građanskih društava i porodičnog morala. Život je završio kao pravi Njujorčanin, frivolni gradski čovek koji od prirode voli samo svežu ribu i piletinu i najbolje se oseća kada pod senkama stospratnih nebodera šeta po nekoliko gradskih blokova dnevno...

Novi vek i novi milenijum stupili su. Šta god da se dogodi s umetnošću u novom vremenu i našom civilizacijom koja počiva na velikim serijama jeftinih proizvoda, ostaće muziciranje Rubinštajna i Horovica večno privlačno, oznaka boljih i džentlmenskih vremena, kada su pijanisti bili osobeni, sličniji prekookeanskim brodovima nego novim tipovima mobilnih telefona.

4. Miloš Crnjanski: **BEOGRAD** / Beograd: Službeni glasnik, 2019.

Preuzeto sa sajta:

https://www.delfi.rs/knjige/140206_beograd_knjiga_delfi_knjizare.html

U ovoj knjizi, čiji je glavni junak jedan grad, nalaze se i tri priče o njemu: *Svitanje Beograda*, *Beograd u snegu*, *Ljubavno predgrađe Beograda* i jedna od najlepših pesama – *Lament nad Beogradom*. Preko 400 fotografija starog Beograda dočaraće vam ovaj uzbudljiv i nezaboravan grad, grad koji se voli i u koji se vraća.

Singidunum, najstariji naziv grada, po svoj prilici je keltski. Verovatno su Kelti tu sagradili utvrđenja koja su u IV veku pre n. e. osvojila ilirska plemena. U doba Ilira počinje krvava i dramatična istorija Beograda, koja se nastavila sve do današnjih dana. Rimljani su utvrđenje zvano Singidunum konačno osvojili u Avgustovo doba. Rimski putevi koji su vodili na istok prolazili su kroz Singidunum, a oni koji su vodili na zapad kroz Taurunum, današnji Zemun... Po svom položaju, Beograd je jedan od najlepših gradova u Evropi. Aleksandar Humbolt ga je uporedio s Lisabonom, Istanbulom i Stokholmom. Položaj stare beogradske tvrđave podsećao

je velikog jugoslovenskog naučnika Pupina, profesora na Univerzitetu Kolumbija u Njujorku, na Gibraltar. Lepota beogradskog predela oduvek je mamila putnike. U Beograd treba doći leti i početkom jeseni. Septembar i oktobar nigde nisu toliko lepi...

5. Radomir Konstantinović: **POHVALA PUTOVANJU** / Beograd: Službeni glasnik, 2019.

Preuzeto sa sajta:

<http://www.slglasnik.com/актуелно/медији-о-нама/похвала-путовању-данас-викенд-књига>

Ne pamtim više ko je rekao da je putovanje kao umiranje, iako mi ta rečenica u ovom trenutku izgleda kao jedna od najznačajnijih rečenica koje bih mogao da čujem ili sam da izgovorim.

Ali, da li je putovanje i smrt? Poneko od nas na putu je našao smrt, i nikada se nije vratio. Pa ipak, smrt se češće dešava kod kuće. Jer kakvo je to umiranje na putu? Nađete se na nekom nepoznatom trgu, u nepoznatom gradu.

Desiće vam se ono što vam se dešava kad gledate neke slike iz ranog perioda Dalijevo i Kirikovo: obuće vas vrtoglavica, strah, mutna slutnja ništavila pred svetom jedne apsolutne praznine. Otkud ova slutnja praznine na slikama ovih slikara? O tome sam razbijao glavu; sad mislim da je to zato što ovi pejzaži ne odgovaraju nijednom pejzažu našeg iskustva. Mi nemamo nikakav odnos s njima, oni su van ovoga odnosa, oni za nas još ništa ne „znače”, i pred njima, u njima, mi prestajemo da značimo.

A nemati odnos sa jednim svetom nije ništa drugo nego ignorisati njegovu istoriju, pa i samo vreme koje smo u stanju da doživimo samo posredstvom istorije; lišiti, dakle, u svojoj svesti, taj svet prošlosti, pa samim tim i budućnosti. To je svet apsolutne sadašnjosti, eto šta hoću da kažem, svet nepokreta, onog nepokreta koji je jedini u stanju da sugeriše ništavilo.

U ništavilo, verujem, samo tako se stiže. Možda je i savremena literatura, koja se češće poziva na filozofiju nego na slikarstvo, uspela upravo negde u blizini ovih slika koje su bez istorije kao geometrija, neki trougao, na primer, da se domogne svoje tehnike ništavila, tehnike za njegovu sugestiju: i ona se služi istim trikom sveta bez poznatog „značenja”, uspostavljanja apsolutne sadašnjosti, tog apsolutnog nepokreta. Poričem li da je to samo trik?

Ali čovek zbog optičke varke postaje bog ili samoubica. Ovaj trik, ta sugestija ništavila koja se zahvaljuje odsustvu „racionalnog” odnosa sa jednim svetom (pa zbog toga i odsustvu istorije, vremena tog sveta i nas u njemu), oseti se, sa svom njenom svirepom snagom, na svakome putovanju. U nepoznatom svetu vi se osećate kao u ovim pejzažima Kirika i Dalija. Praznina tih pejzaža s kojima nemate odnos ispunjava vas osećanjem umiranja.

Pejzaži kao da vas gutaju, vi nestajete. Stanje je slično stanju sna kad padate u prazno ili kad sa stravom otkrivete da vas niko ne poznaje, pa zbog toga počinjete i sami sebe da ne poznajete. Da bih sebe video i čuo, mogu li samo svojim očima? Ja sebe gledam očima čitavog sveta, čak i „pogledom” svoje mastionice na pisaćem stolu, pogledom vrha svog naliv-pera. Svet koji gledam i čujem, stvara me, na izvestan način gleda me i čuje, ja sa njim imam taj neophodni odnos da bih zaista bio.

Ako je taj svet jedini moj svet; ako je moja mastionica uvek ista, sve do poslednjeg mog dana, možda ću sačuvati iluziju da sam i ja isti, jedan i konačan, stvoren zauvek. Palanka, to je ovaj svet koji nam, nepromenljiv, sugeriše ideju o našoj nepromenljivosti. Ono što je najodvratnije u svakom provincijalizmu, to je sugestija apsolutnog u poretku, u odnosima, u meni samome:

apsolutno je poreklom iz provincije u kojoj sve jeste kao da jeste zauvek, u kojoj nema promene, neočekivanog susreta, u kojoj aždaje ne mogu da žive, demoni i dobri anđeli-spasioci, razbojnici i čudesa, u kojoj je sve poredak od iskoni i zauvek, date mere Pohvala putovanju i srazmerja, takođe i slika moga Ja, kao slika koju sam stvorio u tome nepokretnom „konačnom” svetu, jedna slepa i gluva „konačna” slika.

Putovanje je atentat na tu sliku, na moju smešnu taštinu. Zašto se putnici tako unezvereno, na železničkim stanicama, vrte oko svoje nevidljive osovine? Zašto sa strahom gledaju u neočekivane pejzaže koji ih svojom novinom poražavaju? Odbijam razgovor o ushićenju s kojim ulazimo na nepoznati trg. Ovo ushićenje je trenutno: ono je možda radost što se izašlo iz jedne slike, iz svoga konačnog Ja, koje se oseća kao večita tamnica. Da, kao tamnica, ali ipak, evo, večita.

Ovome ushićenju sleduje očajanje, strah od praznine: u času kad čovek oseća da nestaje, da ga nema, da prestaje da „važi”, kad je spreman da govori kako su ga svi napustili, kad je spreman ponovo da nažvrlja neku pesmu o svojoj samoći. Nisam rekao da u ovoj bedi nisu napisane velike pesme i naslikane sjajne slike. Veličina je uvek od mesa bede, nekog promašaja, nekog nesporazuma. Onaj duh koji bi stalno, iz sekunda u sekund nepogrešivo ocenjivao svet, nikad se ne gubeći u njemu, uvek u idealnom, uvek u pravom položaju prema svetu, sigurno bi bio besprekorno tačan, bio bi gola tačnost, njena kvintesencija, ali – umro bi od te svoje tačnosti, udavio bi se u njoj. Ništa tu ne bi imalo da ga udari i pokrene na izraz, na stvaranje. Ako sve razumem, odnos mene i sveta je odnos savršenog identiteta, sklada.

Gde je identitet, tu nema stvaranja. Veliki pozitivisti, pa i oni iz današnjeg logičkog pozitivizma, tačniji su od nas, ali u tačnosti miruju, u savršenom izmirenju sa svetom. Da bi se nekuda pošlo, potreban je nesporazum, sudar, sukob. Potrebna je i izvesna mera gluposti, hvala neka je svetu koji nas daruje takvom glupošću, takvom kratkovidnošću. – Ali, ako sam s ironijom nešto rekao o našim pesmama o samoći, kazao sam to ne zbog pesama i ne zbog literature, već zbog ove samoće čije optužbe su najčešće lažne: jer ova samoća što se oseti u nepoznatom svetu i koja se razume kao napuštenost od drugih, u stvari je potajna svest i strah da smo napušteni ne samo od drugih već i od sebe.

Ono što nas napušta, pa čak i kroz napuštanje tih drugih (mojih prijatelja, moje ulice, moje mastionice) to sam ja sam, slika o sebi koju imam, s kojom stalno pokušavam da održim neki svoj identitet; ta slika kao forma jednoga odnosa, ta slika, gle, tako varljiva, tako užasno zavisna od prisutnosti poznatog sveta s kojim sam odnos izgradio. Na putu, u putovanju, umire svet koji je „moj” svet, umiru moji pejzaži, moja kuća, moji prijatelji (uvek ti fragmenti sveta u čijem obliku mi se čitav svet javlja: univerzum, na primer, može da ima izgled jednog dvorišta ili kupatila) i sa njima zajedno kroz njihovu smrt, ja upoznajem smrt i jednoga svoga Ja. Ali kakva agonija! I kakvim li sve trikovima pokušavamo da se domognemo vazduha, disanja, da izvrđamo tu neizbežnu smrt.

Najčešće primenjivan trik jeste onaj trik prepoznavanja, kad s neizrecivom radošću otkrijemo da neka ulica „liči” na ulicu iz našeg sveta, da neki čovek „liči” na nekog od naših poznanika, da neko drvo „liči” na drvo ispod kojega smo pljuckali svakog dana dok smo bili kod kuće. Naš Bora Stanković u Parizu izdašno se služio tim trikovima: svuda je pokušavao da nađe i pronade Orijent, ali ne zbog Orijenta samog, već zbog sebe. Jedna naša spisateljka nedavno je napisala, s autentičnom uzbuđenošću: kako je usred Bretanje, pronašla crkvu istu kao što je crkva njenoga detinjstva u Brankovini. Ona je, dakle, „prepoznala” u drugom svetu svoj svet, prepoznajući sebe, braneći se od praznine, kao ambisa, kojom nas tuđi svet dočekuje, a ja sam, priznaću, najčešće sanjao Bajlonovu pijacu i, začudo, s radošću Pohvala putovanju opet prisustvovao jednoj sceni kojoj sam, za vreme okupacije, na toj pijaci bio svedok: kad su se žene bacile jedna na drugu zbog jednog samo komada konjskog mesa.

Ono što me je užasavalo nekad, što je činilo da ni kasnije, nikad, nisam mogao ovom pijacom da prođem bez izvesnoga straha, moćnog uprkos tome što sam znao da je besmislen, sada me je po hotelskim sobama, u tuđim gradovima, skoro radovalo: vraćao sam se, eto, samome sebi, i sebe spasavao, pa makar taj Ja i ne bio u idili neke usamljene crkvice već na Bajlonovoj pijaci, u bedi, u komadu krvavog konjskog mesa koje raskidaju gladni nokti: u umiranju, kad se brani, naše Ja ne preza ni od kakvih sredstava, pa čak ni onih koja ne moraju mnogo da nam služe na čast.

Ali jedna užasna lenjost (ne samo strah od sopstvenog nestajanja) nagoni nas da branimo ovu sliku koju smo vremenom provedenim u jednom svetu sklopili i nekako skrpili, lenjost za samostvaranje, lenjost nas, željnih da postojimo konačnošću starozavetnog boga, dati jednom zauvek. Šta znači putovanje ako ne upravo prinudu da, stalno u novom svetu, nužno stvaramo i svoje, nove odnose s njim, ne dakle da „prepoznavamo” u njemu stari svet, nego da otkrivamo taj realni, aktuelni svet zaista, da otkrivamo sami sebe? Uprkos navici i nasleđu, čovek je ipak aktuelni čovek: svet se ne ponavlja.

Nikako konačni, neuništivi, pa makar i s moćnim pamćenjem koje nas ne zaboravlja i ne pristaje na sadašnjost, sa strašnim slojevima njegovih naslaga, svaki od nas je, na putu, to Ja koje je stalno u pitanju, koje se gubi i, upoznavajući prazninu, nepokret, koje uvek iznova zahteva od nas da toj praznini, da strašnoj toj sugestiji ništavila, tom svetu bez odnosa sa nama, bez zajedničke naše istorije, bez vremena, ipak suprotstavimo, „damo” neki svoj odnos tako što ćemo da ga prihvatimo, da pokušamo da mu se nametnemo, da nađemo sa njim nekakvu zajedničku istoriju, da stvorimo sebe. Uvek nova priča, uvek novi nalog istorije koja će svet da učini mojim svetom, da me useli u njega, poveže sa njim, otme ništavilu. Uvek poezija, ipak taj (ma šta se reklo) najstrašniji rad, to stalno putovanje kao umiranje konačnog, to beskućništvo kao izvor žudnje za kućom sebe samog, svojom slikom, obrascem. Možda pesnik, koji je enigma i za sebe samog, i nije drugo nego putnik, iskušavalac ništavila, ništa moćniji od nas ostalih putnika: prepoznajem u njemu, takođe, lenjivca, ali kome nije dato da bude lenjivac, da u savršenom identitetu sa večitim svojim Ja, kao u večitom nekom i nepromenljivom svetu, pošteno predahne i prespava svoj život!

Nije mu dato: pod nasiljem večite promene kojom mu se svet javlja, s one strane iskustva primenljivog na sva vremena, on se oseća valjda kao senka koja pati najstrašnjom patnjom senke: što je senka i što bi, nagađam, da se „postvari“, da samog sebe stigne kao nekakvu određenu izvesnost. Poznata je stvar: da pesnici nisu uvek voleli samo skulpturu, slike, već uopšte sve materijalne stvari, njihove čvrste forme koje su očigledne, koje ne mogu da budu dovedene u pitanje, koje imponuju pre svega kao postojane. A šta je pesma nego pokušaj ostvarenja jedne najpostojanije, „najmaterijalnije” materije, koja bi odolela svim promenama, svim iskušenjima promenljivog sveta, ta „prava” pesma o kojoj nije sanjao samo Mallarmé, pesma koja bi nas sadržavala do kraja i zauvek, pesma kao obrazac za jedno apsolutno Ja, iznad promene, iznad smrti, iznad naloga stvaranja tako teškog, tako uvek na granici očajanja?

Na sreću, to nam nije dato. Na sreću, tu je umiranje jer tu je putovanje, oni jezivi ali basnoslovni trenuci upoznavanja sa prazninom i nepokretom kroz koje jedino vodi put u svet: valjda svako otkriće, od najbanalnije gramofonske ploče do Dantevih stihova, osvojeno je po cenu upoznavanja te Pohvala putovanju praznine sveta u kome nas još nema, tog svetla sleđenog u kristale našeg odsustva, jedne užasne tišine. Verujem da su najluđi avanturisti, akrobati i pesnici, oni koji su se užasnuli u sudbonosnom trenutku, preneli otkrićem: da su možda lepi i sjajni ali mrtvi, hladni kristali; čini mi se čak da ih i dobro vidim, sad, kako lete iznad ponora smrti.

Radomir Konstantinović

Književnik i filozof Radomir Konstantinović i njegova supruga Kaća Samardžić proveli su 1962. godine oko šest meseci na putovanju Evropom.

U piščevoj zaostavštini nađena je nevelika sveska – dnevnik sa ovog putovanja, koji je zajedno sa još nekoliko eseja o umetnosti objavio Službeni glasnik (Beograd 2019) pod naslovom *Pohvala putovanju* (urednica Milka Zjačić Avramović). Isti naslov nosi i jedan Konstantinovićev tekst iz novembra 1962, takođe uvršten u ovu knjigu.

U ovim tekstovima mladog Konstantinovića već je sasvim prepoznatljiv njegov filozofsko-literarni stil koji će doći do izražaja u kasnije napisanim delima.

5. Ljubomir Erić: **PSIHOANALIZA I PSIHOPATOLOGIJA LIKOVNOG IZRAZA** / Beograd: Službeni glasnik, 2019.

Preuzeto sa sajta: <http://www.slglasnik.com/>гласник-препоручује/психоанализа-и-психопатологија-ликовног-израза

Psihijatar i psihoterapeut Ljubomir Erić formuliše psihoanalitičko shvatanje i tretiranje umetničkog stvaranja i umetničke imaginacije, iznoseći i sopstvena iskustva, zapažanja i zaključke o osnovnoj temi knjige – psihoanalitičko shvatanje karaktera, funkcije i, naročito, estetske vrednosti vizuelnog likovnog izražavanja psihički obolelih, sa naglaskom na težnji da se utvrdi da li postoje i, ako postoje, kakve su prirode i zakonitosti stepen i karakter psihotičkog oboljenja i kakve su njegove korelacije sa specifičnošću likovnog izraza za koji je sposoban psihički bolesnik. Knjiga je dragocen prilog stvaranju preduslova za rešavanje jednog od presudnih problema stvaranja: odnosa bolesti i umetnosti.

5

ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА

**ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА У БИБЛИОТЕЦИ УПРАВЕ
ЗА ПЕРИОД ЈУН–АВГУСТ 2020. ГОДИНЕ**

1. ПРИЧА О ЈЕДНОЈ ПОРОДИЦИ
Роза Вентрела
Београд: Вулкан издаваштво, 2019.
2. ПРИЧА О НОВОМ ПРЕЗИМЕНУ
Елена Феранте
Београд: Воока, 2019.
3. ПРИЧА О ОНИМА КОЛИ ОДЛАЗЕ И ОНИМА КОЛИ
ОСТАЈУ
Елена Феранте
Београд: Воока, 2017.
4. МОЈА БАКА ВАМ СЕ ИЗВИЊАВА
Фредрик Бакман
Београд: Лагуна, 2018.
5. МОЈА ФРАНЦУСКА ПОРОДИЦА
Саманта Веран
Београд: Лагуна, 2018.
6. ЧОВЕК ПО ИМЕНУ УВЕ
Фредрик Бакман
Београд: Лагуна, 2017.
7. БРИТ-МАРИ ЈЕ БИЛА ТУ
Фредрик Бакман
Београд: Лагуна, 2019.
8. ХАРФА ЗА ЕЛИ
Хејзел Прајор
Београд: Лагуна, 2019.
9. СПОРИ ПОВРАТАК КУЋИ
Петер Хандке
Горњи Милановац: Дечје новине, 1990.
10. У СЕНЦИ МАСЛИНЕ
Лусинда Рајли
Београд: Лагуна, 2019.